

SZENT ISTVÁN EGYETEM
GAZDASÁGI, AGRÁR- ÉS EGÉSZSÉGTUDOMÁNYI KAR
TESSEDIK CAMPUS
GAZDASÁG- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI INTÉZET

Tudományos Diákköri Dolgozat

VÁROSVERSENY, VÁROSI VERSENYKÉPESSÉG
KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN ÉS TÁGABB KÖRNYEZETÉBEN

Készítette:

Werb Ágnes
IV. évf. hallgató

Konzulens:

Dr. Egri Zoltán
egyetemi adjunktus

SZARVAS
2013

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Irodalmi áttekintés	4
1.1. A városok szerepe az Európai Unióban	4
1.1.1. Gazdaság	5
1.1.2. Társadalom	5
1.1.3. Ökológia	6
1.2. Globalizáció és hatása a térszerkezetre, a városokra.....	7
1.3. Az Európai Unió városszerkezete, policentrikus fejlődés.....	8
1.4. Kutatások az EU-ban.....	10
1.4.1. ESPON: FOCI, SGPTD, POLYCE kutatás	10
1.4.2. Térszerkezeti sajátosságok	11
1.5. Területi verseny, versenyképesség, versenyképességi modellek	13
1.5.1. Területi verseny, versenyképesség és kialakító tényezői	13
1.5.2. Versenyképességi modellek	16
2. Anyag és módszertan	18
2.1. Területi lehatárolás.....	18
2.2. Adatbázis.....	19
2.3. Alkalmazott programok	20
2.4. Statisztikai módszerek.....	21
2.4.1. Összetett jelenségek mérése	21
2.4.2. Faktorelemzés.....	22
2.4.3. Klaszterelemzés.....	23
3. Kísérlet eredményei és értékelésük.....	24
3.1. Faktorelemzés	24
3.2. Klaszterelemzés	35
3.3. Térszerkezeti sajátosságok	39
3.4. Következtetések és javaslatok.....	41
4. Összefoglalás	42
Irodalomjegyzék.....	44
Ábrajegyzék	46
Táblázatjegyzék.....	47
Mellékletek.....	48

Bevezetés

Dolgozatom témája a városok versenye, a városi versenyképesség Kelet-Közép-Európában és tágabb környezetében. A kutatásom során legfőképp az integráció volt szocialista országaira és környezetére kívánom helyezni a hangsúlyt.

Napjaink területi tudományában egyre inkább felértékelődik a városok vizsgálata, kapcsolatuk egymással, illetve vonzaskörzetükkel és a vidéki területekkel. Számos hazai és külföldi szakember, szakirodalom és kutatás foglalkozik a téma vizsgálatával. A globalizáció korában, mely formálja, alakítja világunk gazdasági életét, így az Európai Uniót is, a városok jelentősége egyre nagyobb, hiszen a gazdaság és a társadalom koncentrációjának legfőbb színtereivé váltak. Ennek köszönhetően jelentős versenyképesség jellemzi ezeket a térségeket, egymással is versenyben állnak. Így igaz ez a témámban lehatárolt térségre és városaira is. Ez a posztszocialista államok esetében is megfigyelhető, viszont a történelem, a politika, és az ezek által befolyásolt gazdaság és társadalom más-más utat jártak be az integráció más, legfőképp nyugati országaival szemben. A fő- és nagyvárosok a világ és Európa gazdaságának legfőbb mozgatórugói, melybe bekapcsolódik az integráció részeként a rendszerváltás (1989), illetve a kelet-európai bővítés (2004 és 2007) óta egyre nagyobb ütemben Kelet-Közép-Európa is. Témám aktualitását és jelentőségét ez a megállapítás fejezi ki leginkább.

Az irodalmi áttekintés célja, hogy bemutassam a témával foglalkozó legfőbb szakirodalmakat mind Európa, mind a vizsgált szűkebb térség vonatkozásában, magyar és külföldi szakemberek, vizsgálatok megállapításai, eredményei alapján.

Az anyag és módszertan fejezet célja, hogy az alkalmazott területi lehatárolás, az adatbázis, a matematikai-statisztikai módszerek, illetve a dolgozathoz használt szoftverek bemutatásra kerüljenek.

A kísérlet eredményei és értékelésük fejezet célja az említett térség vizsgálata, ezen belül is különböző ökonomiai és társadalmi mutatók alapján a verseny és a versenyképesség meghatározása. A kapott adatok alapján térszerkezeti sajátosságok megállapítására törekszek a vizsgált városok szempontjából. Mindezen célokat faktoranalízis és klaszteranalízis segítségével kívánom elérni. Fontosnak tartom a képi megjelenítést a jobb vizuális szemléltetés érdekében, ezért a koordináta-rendszeres és a térképi ábrázolás alkalmazása jelentős feladat az adott fejezetben.

1. Irodalmi áttekintés

1.1. A városok szerepe az Európai Unióban

„Városaink egyedülálló kulturális és építészeti sajátosságokkal, erős társadalmi integrációs erővel és kivételes gazdasági fejlődési esélyekkel rendelkeznek, mint a tudás központjai és a gazdasági növekedés, valamint az innováció forrásai” (Lipcsei Charta, 2007)

A Földön napjainkban több mint 300 olyan város található, ahol a népesség meghaladja az 1 millió főt, és csaknem 20 esetében ez meghaladja a 10 milliós lélekszámok. (Enyedi, 2003)

Az egész világon a kutatások, ezen belül is a regionális tudomány fontos színterei a városok, hiszen a gazdasági és a társadalmi dimenzió hatásai, koncentrációja a legerőteljesebben jelennek meg. Az Európai Unió lényeges területi egységei a vidéki térségek mellett a nagyvárosok és vonzáskörzeteik is az előbb sorolt okok, jelenségek miatt.

Az európai városok kialakulásához, jelenlegi helyzetükhöz sok tényező együttes hatására volt szükség, melyek között szerepet játszik a földrajzi elhelyezkedés, a történelem, a kultúra. Ezen tényezők hosszú évszázadokra visszanyúló folyamatokat alakítottak ki, melyek mai képükre alakították a városokat. A közös kulturális múlt, gyökerek ellenére a városhálózatban mégis a diverzifikálódás egyre inkább fokozódik. Az európai városok a városiasodás különböző fokain tartanak napjainkban, urbanizáció, szuburbanizáció, dezurbanizáció, illetve reurbanizáció figyelhető meg. Annak megfelelően alakul napjainkban leginkább az urbanizációs ciklusban való elhelyezkedés, hogy a kontinensen belül a város hol található. Kelet- és Dél-Európa vonatkozásában leginkább a városi szétterülés és a szuburbanizáció jellemző, ezzel szemben a nyugati területeken az Egyesült Királyságtól Észak-Olaszországig, amely a fejlődésben hosszú ideje élen jár az integrációban, reurbanizáció figyelhető meg. A Kelet-Közép-Európában elhelyezkedő nagyvárosok is nagy léptékű fejlődésen mennek át, új metropolisz térséggé fejlődött Budapest, Prága, Pozsony és Varsó. (ESPON, 2011)

A kelet-közép-európai térség, és ezzel együtt városainak csatlakozása az Európai Unióba nagy lépést jelentett az integráció történelmében a kelet-nyugat közötti fejlettségbeli különbségek révén is. A fő- és nagyvárosi területek és vonzáskörzetük felzárkózása napjainkban egyre inkább kimutatható jelenség, amelyet számos kutatás is bizonyít.

1.1.1. Gazdaság:

Az integráció a világgazdaságban igen nagy gazdasági erővel bír. A GDP ma a legelterjedtebb ökonómiai mutatók közé tartozik, amelyet a gazdasági erő, fejlettség mérésére használnak a számos kritika ellenére.

Az Európai Unió világgazdasági jelentőségét jól szemlélteti, hogy a GDP 2012-ben 12 945 402 millió eurót tett ki, megelőzi az Amerikai Egyesült Államok gazdasági teljesítményét. (Europa.eu, 2013)

A területi tudományokban a városok szerepe egyre inkább felértékelődik, ökonómiai szempontból is igen nagy jelentőségű térhódítás valósul meg. A városok a fejlődés motorjai, a gazdaság koncentrációja figyelhető meg. Kelet-Közép-Európában, így hazánkban is az a jelenség figyelhető meg, hogy a gazdaság a nagyvárosokban a legdinamikusabb, ezen belül is legfőképp a fővárosokban, a már említett új metropolisz térségekben. A gazdaság szerkezetében leginkább a pénzügyi és üzleti szektornak van jelentősége, így Londonban, Párizsban, és Budapesten is ez a tendencia áll fent. Kelet-Európában, mint például Románia, Lengyelország, Csehország városaiban a feldolgozó ipar napjainkban is nagy fontossággal bír a gazdasági ágazatok között. (ESPON, 2011)

A másodlagos központoknak is nagy szerepe van egy állam gazdaságában. Megállapították, hogy a bruttó hazai termék alapján Európa vezető városainak csaknem a fele nem főváros, továbbá a tagállamok háromnegyed részében a főváros és a másodlagos város között legalább kétszeres különbség figyelhető meg a vásárlóerő paritáson (PPS) mért GDP tekintetében. (ESPON, 2011)

1.1.2. Társadalom

A társadalmi jellemzők, mutatók is jól kifejezik egy város versenyképességét. Többek között a lakosság számának, életkorának alakulása – mind a természetes folyamatok, illetve a vándorlással kapcsolatos népességmozgás – az életminőség, a foglalkoztatottsági helyzetük a versenyképességnek fontos tényezői.

A gazdasági dimenzió felül nagy jelentőséggel bírnak a városok társadalmi jellemzői, a népesség koncentrálódása. Általánosan jellemző Európa-szerte a társadalmi előregedés, a népességfogyás, ugyanakkor a korábban említett koncentráció a népesség tekintetében is jelen van, így hátrányuk kevésbé jelentős, mint a vidéki területeken. A kelet és nyugat közötti különbség ebből a szempontból is megjelenik, hiszen amíg ez a probléma a nyugati területeken nem olyan nagy súllyal van jelen, addig Kelet- és Közép-Európa nagyvárosaiban (Varsó és Prága kivételével) egyre magasabb a népesség csökkenése. (ESPON, 2011)

Az Európai Unióban 19 főváros van, melyből tíz esetében a népesség 1 millió feletti, kilencnél pedig 500 ezer és 1 millió közé tehető. Így Magyarország fővárosa Budapest az élmezőnybe tartozik ezen a téren 1,7 millió fős lélekszámával, mégis ennek alakulása csökkenő tendenciát mutat a 80-as évek óta. Népsűrűség szempontjából megállapították, hogy átlagos népsűrűséggel rendelkeznek az alábbi a dolgozatban is szereplő városok: hazánk fővárosa, Budapest, Athén, Bukarest, Lisszabon, Koppenhága. A népesség előregedésének problémája a vizsgált térségben igen jelentős, így Budapest, Lisszabon, Athén, Varsó, Ljubljana, Riga, Prága, Tallin is szembe néznek ezzel a hátrányos társadalmi folyamattal. Pozsony és Bukarest esetében a legmagasabb a térségben az eltartottsági ráta nagysága. Az Európai fővárosok közül Budapesten az ezer lakosra jutó halálozások száma a második legmagasabb (Lisszabont követően), melyet Riga, Szófia, és Tallin követ. (KSH, 2010)

1.1.3 Ökológia:

Az Európai Unióban, dokumentumaiban az ökológiai rendszer, a környezetvédelem mindig egyre nagyobb fontossággal bíró téma. A városok esetében a környezeti problémák is halmozottabban jelenhetnek meg, szemben a vidéki területekkel, a korábban is említett gazdasági és népességi koncentráció következtében, illetve a közlekedés miatt (TEN), melyet vonz a központ.

A városok integrálódása az ökológiai rendszerbe az alábbi tényezők segítségével vizsgálhatók: levegő-, és zajszennyezés, hulladékgazdálkodás és a területhasználat. Európa-szerte, és leginkább a városokban az egyik legelterjedtebb probléma a szmog, amely nem csak a kontinens keleti részén jelentkezik, hanem a fejlett nyugati országokban is. A szmog szennyezés a közlekedéshez köthető, így ez nem meglepő. A legmagasabb értékeket Kelet-

Közép-Európa államai között Csehországban és Magyarországon mérték. A zajszennyezésnek Európában több mint 33 millió ember van kitéve. A települési szilárd hulladék tekintetében a kelet-nyugat különbség ismét megjelenik, melynek oka a jólét. A 12 újonnan az EU-hoz csatlakozott állam, köztük a kelet-közép-európai országok kevesebb hulladékot termelnek (350 kg/fő/év), mint a fejlett, nyugati része az integrációnak (550 kg/fő/év). (ESPON, 2011)

A környezeti problémákra az Európai Unióban az összetettség jellemző. A megoldandó környezeti ártalmak egy része kiterjed az integráció egészére, vannak, amelyek bizonyos területeken koncentráltabban jelennek meg. Napjainkban a környezettudatosság, a fenntarthatóság, mint prioritás elterjedése Unió-szerte igyekszik enyhíteni az ökológiai rendszer gyengeségeit.

1.2. Globalizáció és hatása a térszerkezetre, a városokra

A globalizáció világméretű folyamatainak köszönhetően a versenyben minden területi szint, minden területi egység, és mindegyik üzletág részt vesz, kialakul az új térszerveződés, felerősödik a lokalizáció, melynek következtében a nemzetgazdaságok és a kormányzati intézmények szerepe, befolyása csökken, a régiók és a városok gazdasági szerepe pedig felértékelődést eredményez. (Lengyel, 2010)

A nagyobb városokban és vonzáskörzetükben koncentrálódnak a jelentősebb iparágak vállalatai, így földrajzilag koncentráltan jelennek meg, amelyek térségi bázist jelentenek, és itt keletkeznek a versenyelőnyök. (Lengyel, 2010)

A globalizáció a nemzetközi gazdaságból formálódott az 1970-es évektől egyre nagyobb lendületben. A szocializmus időszakában a globalizációs folyamatok Európában nem teljesedhettek ki, de a rendszerváltást követően lendülete egyre inkább dinamikussá vált. (Lengyel, 2010)

A globális verseny 4 fő folyamata, amelyek térbeli hatásokat és kormányzati beavatkozási lehetőségeket eredményeznek (Hatzichronoglou 1999, Lengyel 2003):

1. Mindegyik piacon erősödik a verseny
2. A termelés, gyártás az országok széles körére kiterjed
3. Megváltozott a nemzetközi kereskedelem összetétele
4. Növekszik az összefonódások, összekapcsolódások erőssége

A globális átalakulás leginkább a fejlett országokra eredményezi hatását, a fejlődő országok szerepe elenyésző. A globális vállalatok szerepe a legmeghatározóbb, amely az átmeneti országok (Kelet-Közép-Európa, így Magyarország is) gazdaságát is nagymértékben befolyásolja.

Az ESPON megállapítása alapján egy város versenyképessége a globális hálózatokban betöltött szerepétől függ. E tekintetben kiemelkedik (globális gazdasági és kutatási hálózatok terén) London és Párizs. A volt szocialista országok nagyvárosai, mint például Budapest gyengébben kapcsolódik a globális hálózatokba. (ESPON, 2011)

1.3. Az Európai Unió városszerkezete, policentrikus fejlődés

A policentrikusság évtizedek óta megjelenik az Európai Unió működése során, dokumentumaiban. Az Európai Területfejlesztési Perspektíva (ESDP – European Spatial Development Perspective) alapján „az európai térség célja egy bizonyos formájú fenntartható területfejlesztés, amely egy transznacionális hálózatok által összekötött, policentrikus városi rendszeren alapszik, és amely a gazdasági növekedési övezetek fejlesztésére összpontosít”. (Borbély, 2009)

„A policentrikus területi fejlődés lehet az egyik kulcsfontosságú eleme a területi kohézió megvalósulásának, melynek eredményeként a legfejlettebb városok és régiók kiegyensúlyozott módon helyezkednek el Európán belül, s ez által közreműködnek egy többközpontú szerkezet létrehozásában.” (VÁTI, 2013)

Fontos annak a célnak az elérése, hogy az unión belül a fejlődés ne csak a „Pentagon” területre (London, Hamburg, München, Milánó, Párizs) terjedjen ki, hanem azon kívül is érvényesüljön. (NFGM-VÁTI, 2010)

Az európai térségen belül (27 EU tag + Norvégia és Svájc) 1595 funkcionális városi területet azonosítottak be. A városi területek tipizálása a népesség, közlekedés, turizmus, ipar, tudás, döntéshozatal és adminisztráció alapján valósult meg, amely alapján 3 szint meghatározására került sor: európai növekedési nagyvárosi területek (MEGA), transznacionális/nemzeti városi területek, illetve regionális/helyi városi területek. (ESPON 1.1.1, 2004)

Az európai növekedési nagyvárosi területeket, azaz a MEGA-kat az alábbi kategóriákba sorolták:

- Globális csomópontok: A legversenyképesebb városrendszerek, magas színvonalú infrastruktúrával (London, Párizs).
- Európa motorjai: A „Pentagon” városai tartoznak ebbe a kategóriába (München, Frankfurt, Milánó, Hamburg, Brüsszel, Stuttgart, Zürich, Amsterdam, Düsseldorf, Köln), illetve Madrid, Róma, Koppenhága, Berlin, Barcelona, Stockholm, Bécs. Igen versenyképes területek, jó infrastruktúra jellemzi.
- Erős MEGA-központok: Versenyképes, jelentős humán erőforrással rendelkező városok (Helsinki, Manchester, Athén, Dublin, Göteborg, Torino, Genf, Oslo).
- Potenciális MEGA-központok: Jellemzőjük, hogy kevésbé versenyképesek, mint a korábbi csoportok, periférikusabb helyzetűek, kedvezőtlenebb humán erőforrás ellátottsággal rendelkeznek. (Fővárosok: Varsó, Budapest, Prága, továbbá: Lyon, Antwerpen, Rotterdam, Malmö, Marseille, Nizza, Nápoly, Bréma, Toulouse, Lille, Bergen, Glasgow, Edinburgh, Birmingham, Luxemburg, Palma de Mallorca, Bologna, Valencia, Bilbao, Aarhus, Bern).
- Gyenge MEGA-központok: Gyengébb versenyképesség, periférikusabb helyzet jellemzi, és gyengébb humán erőforrással rendelkezik, mint a potenciális MEGA-központok. (Bordeaux, Le Havre, Genova, Bukarest, Tallinn, Szófia, Sevilla, Porto, Ljubljana, Katowice, Vilnius, Krakkó, Riga, Gdansk-Gdynia, Wrocław, Pozsony, Poznan, Lódz, Szczecin, Temesvár, Valetta, Turku, Cork, Southampton-Eastleigh).

Térbeli koncentrációjuk az egyes országok népsűrűségétől függ. A „Pentagon” területet jellemzi, hogy az összterület 14%-át tesz ki, a közösség 32%-a él benne, illetve az összes gazdasági teljesítmény 49%-át termelik meg. A legtöbb MEGA itt található, illetve ennek közelében, csak kevés európai növekedési nagyvárosi terület található az integráció periferiáján. Közép-Európában kialakulóban van egy integrációs zóna, amely Bécs-Prága-Budapest térségében alakulhat ki, és Zágráb felé folytatódhat. Ez ellensúlyozhatja a „Pentagon”-t, és kiegyensúlyozottabb városszerkezet alakulhat ki. (Illés, 2005)

A policentrikusság előnye 3 fő dimenzióban kereshető: a gazdasági hatékonyság növekedésében, a területi egyenlőség megteremtésében, illetve a fenntarthatóbb területi fejlődésben. (Radvánszki, 2007)

1.4. Kutatások az EU-ban

1.4.1. ESPON: FOCI, SGPTD, POLYCE kutatás

Kelet- és Közép-Európa számos vizsgálat fontos témájává vált az EU-ban, ezen belül is a városhálózat is több kutatás központi témája. A térség egyedi sajátosságokkal bír számos szempontból a korábbi csatlakozókkal szemben. Fejlettségbeli különbségek számos tényező esetében fennállnak napjainkban is.

Az ESPON kutatások fontos témája a városhálózat vizsgálata, a város-vidék kapcsolat és a városfejlesztés. Ezen belül fontos megemlíteni három kutatást. A FOCI (A városok jövőbeli fejlődési irányai) projekt témája a várospolitikai, melyet a városok jelenlegi helyzetére alapoz. Az SGPTD (Másodlagos növekedési pólusok és területfejlesztés Európában: teljesítmény, intézkedések és lehetőségek) esetében a fejlődőképes másodlagos pólusok a kutatás fókuszpontjai. Kelet- és Közép-Európa vizsgálatának szempontjából a leglényegesebb a POLYCE (Nagyvárosiasodás és policentrikus fejlődés Közép-Európában: stratégiai lehetőségek a tények alapján) kutatás, melynek középpontjában a térség policentrikus fejlődése, metropolizálódása áll. (ESPON, 2011)

A kutatások főbb eredményei (ESPON, 2011):

FOCI kutatás:

Kimutatták a kutatás eredményeinek alapján, hogy Európa 100 vezető városából (GDP alapján) mindössze 8 található a régi 15 tagú Unió határain kívül, a többi nagyrészt a nyugat-európai központi magterületen koncentrálódik. Kelet-Európában jellemző, hogy a gazdaság leginkább a fővárosokba koncentrálódik. Budapest, Prága, Pozsony és Varsó kiemelkednek a térségben, viszonylag jó megközelíthetőségükkel és a humán erőforrás vonzásával.

A kutatás során végzett klaszteranalízis alapján megállapították, hogy Budapestet – ahogy Ljubljanát, Londont és Torinót is – a pénzügy, biztosítás, és az ingatlanszektor tevékenységei (FIRE tevékenységek) kapcsolják a világgazdaságba, Debrecen pedig a biotechnológiai fejlesztéseknek köszönhetően a high-tech csoportba került.

A városok és vonzáskörzetük vizsgálata során kimutatták, hogy Kelet-, és Dél-Európában a szakadék a városmagok és térségeik között jelentős mértékű, és növekszik. Ez jellemző

Budapestre is. Ahogy a főváros fejlődik, a vidék egyre inkább leszakad, nő a területi egyenlőtlenség.

A FOCI projekt további megállapítása, hogy a városok társadalmi polarizálódása növekvő tendenciát mutat, ám ezt egy bizonyos jóléti szint felett a társadalmi kohéziós indikátorok nem jelzik megfelelően. A városon belüli társadalmi egyenlőtlenségek a volt szocialista országokban – kivéve Lengyelország – relatíve alacsonyak, melynek oka a városok ingatlanszektora és a kommunista örökség.

Magyarországon – Spanyolországhoz, Görögországhoz és Németországhoz hasonlóan – a gyilkosságok aránya a városokban és a vidéken közel azonos mértékű, az öngyilkosságok száma a nagyvárosi területeken alacsonyabb. Viszont kimutatták, hogy a volt szocialista országok városai közül Budapest és Riga mutatói kiemelkedően magas értéket mutatnak a 100 ezer lakosra jutó öngyilkosságok számát tekintve.

SGPDT kutatás:

A rendszerváltás óta Kelet-Közép-Európa országai és városai fejlettségükben különböző utat jártak be. Magyarország és Csehország a bevándorlás ellenére is veszít városi és teljes népességének számából. Ezzel szemben Szlovákia és Szlovénia jó példák e tekintetben, amely legfőképpen a másodlagos központoknak köszönhetőek.

POLYCE kutatás:

A kutatás eredményei alapján a kelet-közép-európai városok versenyképességének rangsora: Bécs (MEGA 1); Budapest, Prága. Pozsony (MEGA 3); Ljubljana (MEGA 4). Munkaerő vonzás tekintetében is Bécs rendelkezik a legjobb mutatókkal. Nemzetközi kapcsolatait tekintve Budapest és Prága kiemelkedik a térségben, viszont a nyugati városokhoz képest a terület nagyvárosai infrastrukturális lemaradással küzdenek közlekedési kapcsolatok terén.

1.4.2. Térszerkezeti sajátosságok

Közép-európai banán vagy bumeráng

A közép-európai banán a közép-kelet-európai fejlődés térszerkezeti modellje, amely esetében, ha összekötjük képzeletben a nyertes városokat, egy bumerángot kapunk, szereplői Gdansk, Poznan, Wroclaw, Prága, Brnón, Pozsony, Bécs és Budapest. (Cséfalvay 1999,

Nefedowa 1996) Hasonló térszerkezetet eredményezett Tagai (2004) által szerkesztett közép-európai gazdasági potenciáltér is.

A 1. ábra szemlélteti a közép-európai banánt vagy bumerángot. Jól megfigyelhető a korábbiakban leírt területi lehatárolás. Megfigyelhető, hogy a jelenlegi fejlődési zóna várhatóan eltolódik nyugati irányba, ezen belül is Németország keleti felébe Lengyelország északi területéről, Gdansk irányából Berlin felé. Magyarországon megfigyelhető a nagymértékű multiregionális együttműködés. Az ország keleti, délkeleti része Romániával, északkeleti része Szlovákiával, nyugati része pedig Ausztriával áll leginkább kapcsolatban. Hazánk nyugati területének egy része egyúttal fejlődési magterület is. Magyarországról Budapest és Győr tartozik ide, továbbá Ausztria fővárosa Bécs, illetve Szlovákia fővárosa Pozsony. A kelet-közép-európai térségben a hagyományos iparági körzetek is nagy számban jelen vannak.

Cséfalvay (1999) megállapítása szerint a közép-európai bumeráng létrejötte azt sugallja, hogy a térségben is kialakult egy a „kék banánhoz” hasonló fejlődési zóna (2. ábra). A kettő közötti különbség leginkább abban is megmutatkozik, hogy a nyugat-európai banán térségei nem csak napjainkban mutatnak fejlődést, hanem mindig is az innovativitás központjai voltak, illetve gazdasági és társadalmi kapcsolataik is kiterjedtebbek.

Európa városainak rangsorolása

A városok versenyének, versenyképességének megállapítása szempontjából jelentős segítséget nyújt, ha a területi egységek egy rangsor mentén kerülnek elhelyezésre, amely az Eurostat (2013) kutatása alapján áll rendelkezésünkre. A 1. táblázatban a 20 legfejlettebb és a 20 legfejletlenebb régió 2010-ben figyelhető meg Európai Unió (EU 27) viszonylatban.

A legfejlettebb régiókról megállapítható, hogy legfőképp az integráció nyugati részén helyezkednek el. A legkimagaslóbb mind közül Belső-London, amely a GDP-t tekintve is túlszárnyalja az EU többi régióját. Több németországi régió is előkelő helyet foglal el (Hamburg, Felső-Bajorország, Darmstadt, Bréma), illetve az ausztriai Bécs. A dolgozatomban vizsgált volt szocialista országok térségének szempontjából is előnyös a rangsor két város, régió szempontjából. Pozsony, Szlovákia fővárosa az 7. legfejlettebb régió illetve Prága, Csehország fővárosa a 8. helyen szerepel, a 2009-es évi rangsorhoz képest lemaradás figyelhető meg. Mindkét város fontos részét képezi a már említett közép-európai banán

szempontjából is, de a többi város (Gdansk, Poznan, Wroclaw, Brnón és Budapest) nem szerepel a fejlett területi egységek között.

Kelet-Közép-Európa szempontjából a 20 legfejletlenebb régió rangsora kedvezőtlen képet mutat, hiszen ezek csak e térség régiói közül kerültek ki, ezen belül is a 2007-ben csatlakozott Románia és Bulgária, illetve a 2004-ben csatlakozott Magyarország és Lengyelország területéről. Az Európai Unió legfejletlenebb régiója a bulgáriai Severozapaden, és egészen a 9. helyig csak ezen ország egyéb területi egységeit, illetve romániai régiókat találunk. Lengyelország régiói csak a fejletlenségi rangsor közepétől csatlakozik be, öt területi egységgel (Lubelskie, Podkarpackie, Podlaskie, Warminsko-Mazurskie, Swietokrzyskie). Hazánk szempontjából a legnagyobb elmaradottsággal az Észak-Magyarország rendelkezik (10.), ezt követi az Észak-Alföld (11.), Dél-Alföld (12.) és Dél-Dunántúl (16.).

Megállapítható a rangsor alapján, hogy a kelet-közép-európai térség csupán néhány nagyvárosa tud olyan versenyképességet, fejlettségi szintet elérni, amely a 20 legfejlettebb terület szempontjából fontos lehet. A közép-európai banán több dinamikusan fejlődő területet, várost is említ, így a felzárkózás, a területi egyenlőtlenségek csökkenésének lehetősége fennáll a nagyvárosok esetében. Azonban a kelet-nyugat ellentét is érzékelhető jelen esetben is. A volt szocialista országok vidéki régiói, kisebb városai azonban nagy elmaradottsággal küzdenek. Itt is megfigyelhető a város-vidék fejlettségbeli különbsége, a vidék lemaradása a nagyvárosi régiókhoz képest. Az elmaradott vidéki területek esetében a felzárkózás hosszú évtizedes folyamat, vagy meg sem valósítható.

1.5. Területi verseny, versenyképesség, versenyképességi modellek

1.5.1. Területi verseny, versenyképesség és kialakító tényezők

Ahogy Lengyel (2010) megfogalmazta könyvében, a regionális gazdaságfejlesztés a társadalomtudományok széles körére támaszkodik, melyek közül a közgazdaságtudományból leginkább a növekedésre és a versenyképességre vonatkozó elemzésekre támaszkodik.

A versengésnek több típusa tetten érhető. Jelen esetben a gazdasági egységek közötti versengést szükséges megemlíteni, melynek 3 típusát különböztethetjük meg (Siebert, 2000):

- Munkavállalók (egyének) versenye: A munkaerőpiacon kialakuló verseny a munkahelyekért.
- Vállalatok közötti piaci verseny: Verseny a szűkösen rendelkezésre álló erőforrásokért, a piaci részesedésért és a profiért.
- Területi egységek versenye: Városok, régiók, országok közötti versengés a jólét és az életszínvonal emelkedéséért.

A területi egységek versenyére és céljára több meghatározás is született. Enyedi (1996) a témával kapcsolatban megállapította, hogy a területi egységek közötti verseny célja a hosszú és stabil jövedelemnövelés.

Markusen (1999) megállapítása szerint: A térségek versenye olyan képesség, amely odaragasztja vagy odavonna a befektetéseket és a tehetséges munkaerőt, a fő cél, hogy fenntartsák a vonzerejüket, mind a munkaerőre, mind a tőkére vonatkozóan.

Tehát a területi, és ezzel együtt a városok közötti versenyről megállapítható, hogy sok tényezőtől függ, illetve bizonyos tényezőkért folyik a versengés, és céljai is több szempont szerint alakulnak, formálódnak. A városi versenyképesség és annak vizsgálata ezért egyre inkább előtérbe kerül a területi tudományok területén.

Lengyel (2010) megfogalmazása alapján „a vállalatok a települések sokaságából választanak telephelyet, ezért a városok versenyeznek egymással a szűkösen rendelkezésre álló jövedelmező cégek „odavonzásában”: a versenyben nemcsak pénzügyi kedvezmények, hanem elsősorban az előnyös üzleti környezet a döntő.”

Ahogy Malecki (2002) is megfogalmazta, „a nagyvárosok közötti verseny létezik, és egyre meghatározóbbá válik”.

Horváth Gyula és Enyedi György rendszerezték azokat a tényezőket, amelyektől egy város sikeressége, versenyképessége függ.

Enyedi (1996) az alábbi 10 pontban foglalta össze a sikeres város jellemzőit:

1. Képes gazdaságszerkezeti változást véghezvinni, és a város foglalkoztatási szerepe az ipari termelésről a szolgáltatásra tér át.
2. A terciér tevékenységen belül a nagy értékhozzáadó alszektorok (K+F, üzleti szolgáltatások) növekednek.
3. A város innovatív jellegű, azaz képes az innovációra.
4. A termelés tudásalapúvá válik.

5. A döntési központok helyben épülnek ki, és ebben a helyi társadalom és vállalkozói kör is szerepet kap.
6. A városban a felsőfokú szakképzettség növekvő színvonalával rendelkező széles és gyorsan bővülő középosztály található.
7. Megnő az igény az esztétikus városi környezet, a szabadidő változatos eltöltése, a jó minőségű, nem anyagi jellegű szolgáltatások iránt.
8. A gazdaság és a fogyasztás bővülése kedvezőtlen külső következményekkel jár, a sikeres város felkészül ezek kezelésére.
9. A város erőteljes külföldi kapcsolatokkal rendelkezik.
10. A városban nagyobb a lakosság jövedelme, bővül a fogyasztás.

Horváth (1998) 11 befolyásoló tényezőt fogalmazott meg, amely szükséges egy sikeres város működéséhez:

1. Nagyipari csoportok irányító központjainak jelenléte.
2. A termelési szerkezet diverzifikáltsága.
3. Felsőfokú kutatási bázisok működése.
4. Kísérleti fejlesztőhelyek megléte.
5. A népesség gyors mozgását biztosító infrastruktúra megléte (légi közlekedés, autópálya, telekommunikációs hálózatok).
6. Az információk áramlását biztosító kapcsolati rendszerek (konferenciák, rendezvények) szervezése.
7. A termelő szolgáltatási ágazatok (üzleti tanácsadás, marketing, reklám, informatika) jelenléte.
8. Pénzügyi erőforrások, támogatási rendszerek megléte.
9. Innováció orientált fejlesztési stratégia, rendezési tervek kidolgozottsága.
10. Az oktatási, kulturális és sportlétesítmények könnyű megközelíthetősége.
11. Magas színvonalú lakófunkciókat kielégíteni képes városrészek, negyedek megléte, építése.

Megállapítható, hogy a két szerző nagyrészt ugyanazon tényezőkben látják a sikeres, versenyképes városok titkát. Tehát a városok közötti versenyben elsősorban a pénzügyi javak, a gazdasági előnyök, a modern technológia és innováció meghonosítása, korszerű infrastruktúra, a humán erőforrás és szabadidejük eltöltése dominálnak. A versenyképességet befolyásoló tényezők sokrétűek, és nagyban függnek egymástól.

Kelet-Közép-Európa, így Magyarország helyzete annyiból különbözik a régi tagállamokétól, hogy a szocialista tagállamok közé tartoztak. A rendszerváltást követően kiéleződött a városok közötti verseny mind az országhatáron belül, mind azon kívül. Ezen városok célja is, hogy vonzzák a tőkét, a magas szintű szolgáltató, oktatási, kulturális intézményeket, dinamikus gazdaságot teremtsen meg, és a polgárok jólétét biztosítsa. A versenynek természetesen vannak győztesei, akik helyt tudnak állni az Unióban, és vannak lemaradók, akik még javíthatják versenyképességi tényezőiket. (Enyedi, 1996)

1.5.2. Versenyképességi modellek

A területi versenyképességről számos modell született a tudományterület szakembereitől, mind nemzetközi, mind hazai szerzőktől. Dolgozatomban 1-1 példával élek.

Huggins (2003) egy háromszintű modellt dolgozott ki a regionális versenyképesség mérése.

A 3. ábrán megfigyelhető a modell, a három mérési szint.

1. mérési szint – Inputok: Három inputtényező szerepel a modellben, amelyek a vállalkozások sűrűsége (cégek száma/lakos), a tudás alapú cégek aránya, illetve a gazdasági aktivitás, amelyet az aktivitási ráta fejez ki. Ezek a mutatók befolyásolják hosszú távon a versenyképességet.
2. mérési szint – Teljesítmény: A termelékenység foglalta magában, amelyet a GDP/lakos mutató fejez ki. A már megvalósult versenyképesség figyelhető meg ez esetben.
3. mérési szint – Eredmény: A jóléthez kapcsolódóan két mutatóval fejezi ki az eredményt, amelyek a munkabérek és a munkanélküliség (ILO). Amennyiben a régió versenyképessége megvalósul, megfigyelhető a munkabérek emelkedése, és a foglalkoztatottság növekedése.

Magyarországi vonatkozásban fontos megemlíteni Lengyel (2003) versenyképességi piramisát.

A modellben szereplő tényezők egymásra épülnek, amelyet az 4. ábra szemléltet:

1. Sikerességi faktorok: Elsősorban gazdaságon kívüli tényezők tartoznak ide, amelyek közvetve hatással vannak a következő 2 szintre, az alaptényezőkre és az alapkategóriákra. A sikerességi faktorok 2 csoportba sorolhatóak. A felső szinten a gazdasági háttér fontos

területei szerepelnek, az alsó szinten pedig a gazdaságon kívüli tényezők foglalnak helyet, amelyek társadalmi, környezeti és települési feltételek.

2. Alaptényezők: Közvetlenül befolyásolják a következő szint, az alapkategóriák tényezőit. Ide tartozik a kutatás-fejlesztés, infrastruktúra és humán tőke, kívülről jövő befektetés, kis- és középvállalkozások, illetve intézmények és társadalmi tőke.
3. Alapkategóriák: azok a mutatók szerepelnek a piramis ezen fokán, amelyek lehetővé teszik a versenyképesség mérését a területi szinten, melyek a regionális, térségi és városi jövedelem, a munkatermelékenység, és a foglalkoztatottság.
4. Cél: a piramis csúcsán helyezkedik el az utolsó szint. A cél esetünkben a városi lakosság életminőségének, életszínvonalának és jólétének a megvalósítása, javítása.

Mindkét modell jól szemlélteti a területi versenyképességet, folyamatát, befolyásoló tényezőit, célját. A két modell több eleme megegyezik, ugyanazon tényezőkben figyelhetőek meg a versenyképesség megvalósításának követelményei, továbbá közös pont, hogy jól, könnyen értelmezhetőek.

2. Anyag és módszertan

2.1. Területi lehatárolás

Dolgozatom témája a városok versenye, a városi versenyképesség Kelet-Közép-Európában, illetve környezetében, ennek függvényében a területi lehatárolás NUTS 3-as szinten valósul meg, ezen belül is a városrégiók tekintetében.

„A nagyvárosi régiók lehatárolása az EU és az OECD közös harmonizált módszertanán alapul. (A kettő közötti különbség az, hogy az OECD csak a nagyobb nagyvárosokat veszi számba és csakis az OECD tagországokban, míg az EU ezen régiónál népességi kritérium van, legalább 250.000 főnek kell lennie egy nagyvárosi térségben.) A nagyvárosi térség egy NUTS3 térségből, vagy több térség aggregátjából áll össze. Mivel a LUZ és a NUTS3 terek határai szükségszerűen nem esnek egybe, ezért azon NUTS3 térségek, ahol az adott LUZ népességének legalább 50%-a él, az az adott LUZ nagyvárosi térsége. Háromféle nagyvárosi térség létezik: fővárosi térség (mint pl. Budapest és Pest megye, vagy éppen Prága és Közép-Csehország), második szintű nagyvárosi térség (a Kolozsvárt magába foglaló Kolozs megye), és a kisebb nagyvárosi térségek, (ilyen Brassó megye például). Csak a nagyvárosi térségnek van népességi megkötése, az azon belüli kategóriák meghatározása a nemzeti sajátosságokhoz kötődik. A nagyvárosi régió szinten történő vizsgálatok általában a GDP, a népesség és a munkaerő-piaci helyzet sajátosságainak kimutatására törekszik.” (Egri és Paraszt, 2013)

Az Európai Unió azon része, amely a vizsgálat tárgyát képezi, egy kész ESPON projekt alapján került lehatárolásra, ezen belül is az SGPDT projektből. Ebben a vizsgálatban a térség esetén csak a mutatók összehasonlítása történt meg. Dolgozatom célja szélesebb körű, mert összefüggéseket kívánok a területre a mutatók alapján felállítani.

2. táblázat. A kutatásban szereplő országok és városai (Szarvas, 2013)

1. AT – Ausztria:	2. BG – Bulgária:	3. CZ – Csehország:
Bécs (Vienna) Graz Linz Innsbruck	Szófia (Sofia) Plovdiv Várna (Varna)	Prága (Prague) Brno Ostrava Plzen Hradec Kralove / Pardubice
4. DE – Németország:		
Berlin Hamburg München (Munich) Köln-Bonn (Cologne-Bonn) Frankfurt am Main	Stuttgart Lipcse (Leipzig) Drezda (Dresden) Düsseldorf – Ruhrgebiet Bréma (Bremen)	Hannover Nürnberg (Nuremberg) Bielefeld Mannheim Chemnitz
5. DK – Dánia:	6. EE – Észtország:	7. EL – Görögország:
Koppenhága (Copenhagen) Aarhus Odense Aalborg	Tallin Tartu	Athén (Athens) Thessalonica
8. FI – Finnország:	9. HU – Magyarország:	10. IT – Olaszország:
Helsinki Tampere Turku	Budapest Miskolc Debrecen Győr Szeged Pécs	Milánó (Milan) Turin Genoa Bologna Brescia
11. LT – Litvánia:	12. LV – Lettország:	
Vilnius Kaunas Klaipeda	Riga Daugavpils	
13. PL – Lengyelország:		
Varsó (Warsaw) Lódz Krakkó (Kraków) Wrocklaw	Poznan Gdansk Szczecin Bydgoszcz	Lublin Katowice-Zory Kielce Wlocklawek
14. RO – Románia:		
Bukarest Kolozsvár (Cluj-Napoca)	Temesvár (Timisoara) Craiova	Constanta Jászvásár (Iasi)
15. SE – Svédország:	16. SI – Szlovénia:	17. SK – Szlovákia:
Stockholm Göteborg Malmö	Ljubljana Maribor	Pozsony (Bratislava) Kassa (Kosice)

2.2. Adatbázis

Napjainkban a területi elemzéssel foglalkozók számára számos adatbázis érhető el, számos forrásból, számos területi szintre. Dolgozatom esetében az adatok az ESPON adatbázisából (European Spatial Planning Observation Network – Európai Területi Tervezési Megfigyelő Hálózat) származnak.

Az ESPON 2006 program 2002-ben indult az Interreg IIIB Községi Kezdeményezés keretében. A kutatási program előzménye az Európai Unió mindmáig nagy jelentőségű területfejlesztési dokumentuma, az ESDP (European Spatial Development Perspective,

Európai Területfejlesztési Perspektíva) volt. A megvalósításban részt vevő kutatóintézetek (BBR, Nordregio, Taurus, Stockholmi Műszaki Egyetem, Helsinki Műszaki Egyetem, stb.) illetőleg munkatársaik alkották az ESPON transznacionális kutatóbázisának magját.

Az ESPON kutatási program projektjei prioritások szerint rendeződnek. Az első prioritás a területi folyamatok elemzésére és értékelésére vonatkozó tematikus (egy-egy témakörre orientált) projekteket öleli fel. A második prioritás az EU fejlesztéspolitikáinak (területi és ágazati politikáinak) területi hatásait értékeli. A harmadik prioritáshoz több témakört átfogó, komplex, szintetikus projektek tartoznak. A negyedik prioritás az adatbázis megalapozására és a koordinációs tevékenységre vonatkozik.

Az ESPON is rendelkezik saját területi adatbázissal, ez az ESPON 2013. Az adatbázis regionális információi az Eurostat-tól és az Espon projektekből származnak. A regionális információk különböző területi szinten érhetők el (NUTS 3, NUTS 2, NUTS 1 és NUTS 0). Az adatok és indikátorok lefedik az egész Európai Unió, valamint Svájc, Norvégia, Izland és Liechtenstein területét (ESPON tér), és a NUTS rendszer alapján készültek (2006-os állapot). (Vajdovichné, 2007)

2.3. Alkalmazott programok

Dolgozatomban a vizsgálat SPSS for Windows 20.0 alkalmazásával valósult meg, amely egy adatelemző és statisztikai szoftver. Számos szakirodalom foglalkozik a program használatát illetően a különböző tudományterületeken, hiszen világszerte egyre elterjedtebb alkalmazása.

Az IBM SPSS szoftverek kizárólagos magyarországi képviselőjét a Statistical Products Hungary Kft. látja el SPSS Hungary néven, melynek termékei 1991 óta vannak jelen hazánk piacán. Világszerte a szakemberek több mint 35 éve használják a programot a kutatások több területén, ilyenek a piac- és közvélemény kutatások, illetve a különböző tudományos kutatások is. Az SPSS for Windows alkalmazása hasznos az üzleti életben, az oktatásban, kormányzati területeken illetve a különböző tudományterületek esetében. (spss.hu, 2013)

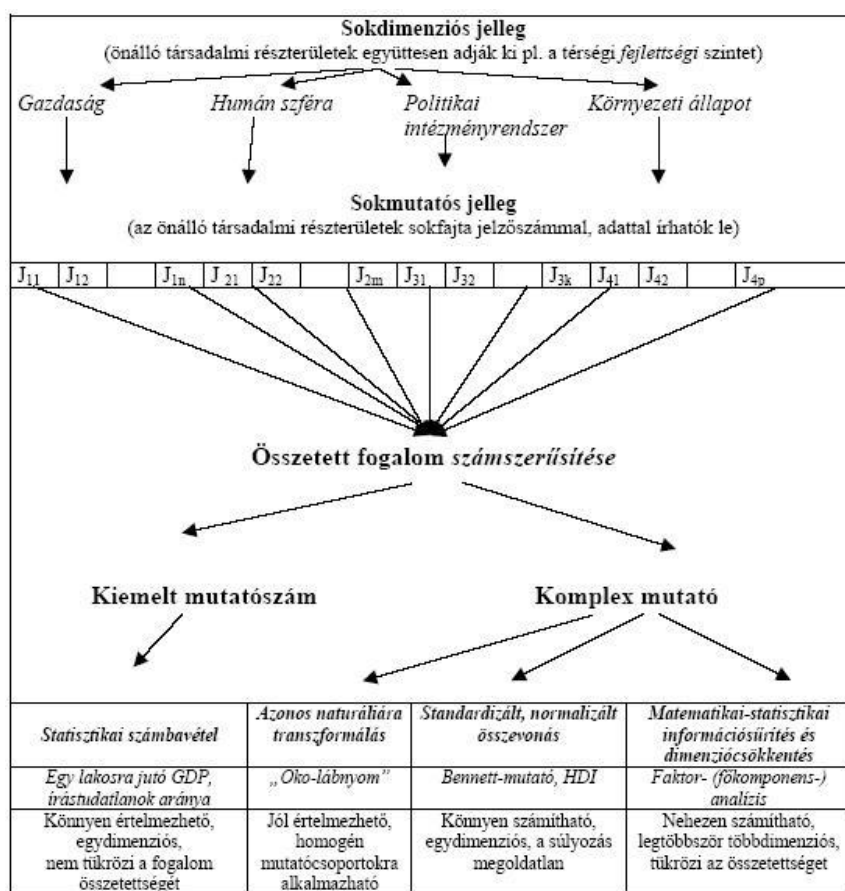
Számos adatelemző és statisztikai módszer alkalmazására van lehetőség a programon belül. Dolgozatom esetében két elemzés megvalósítására került sor a szoftver segítségével a kész adatbázis alapján, melyek a faktor-, illetve a klaszteranalízis.

A területi tudományok területén napjainkban nagy szerepe van a térinformatikának. Dolgozatomban is megjelenik ennek fontossága, térképi ábrázolás formájában, amely ArcMap 10.1 programmal készült.

2.4. Statisztikai módszerek

2.4.1. Összetett jelenségek mérése

Nemes Nagy (2005) megfogalmazása alapján, a területi egységek különböző szintjeit nem pusztán egy-egy jelzőszám alapján vizsgáljuk, jellemezzük, hanem a különböző gazdasági, intézményi, szellemi szférákat összevontan vizsgáljuk, és így kerül sor a minősítésre, következtetések levonására. Fontos a sokdimenziós és a sokmutatós jelleg, amely az alábbi ábrával szemléltethető.

5. ábra. Az összetett fogalmak és jelenségek mérésének logikai váza és példái
(Nemes Nagy, 2005)

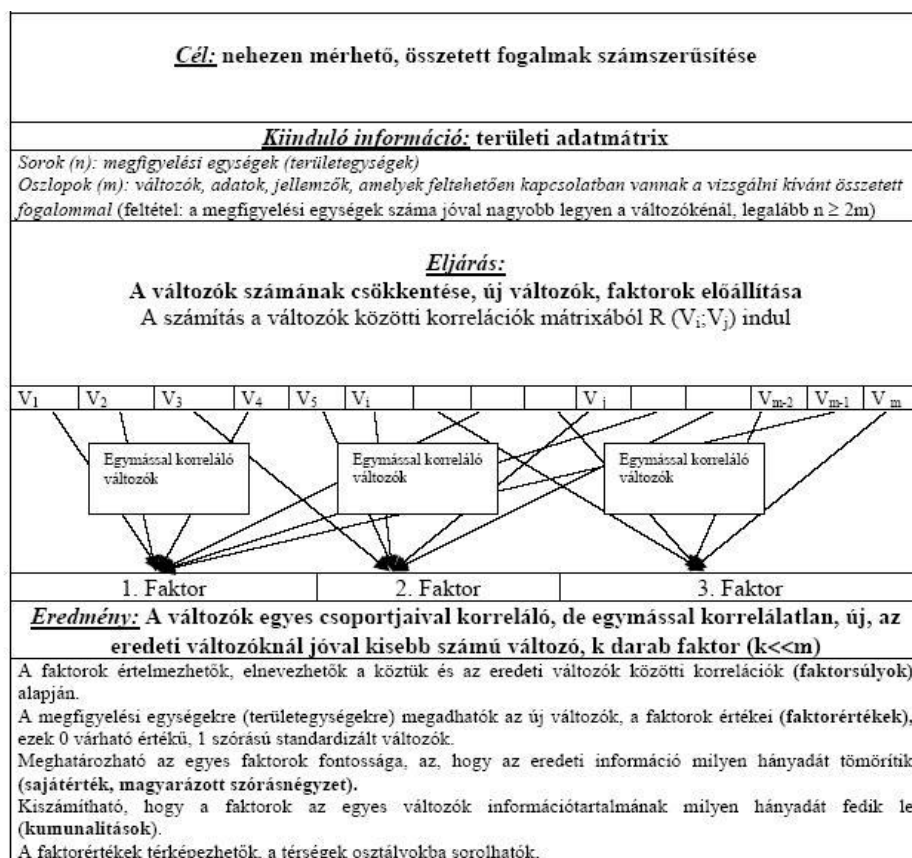
Az ábra alapján is látható, hogy a faktoranalízis sokdimenziós, sokmutatós jellegű komplex mutató, a másik általam alkalmazott elemzési módszer, a klaszterelemzés is ebbe a csoportba tartozik.

2.4.2. Faktorelemzés:

Dolgozatomban a faktoranalízis jelentős szereppel bíró statisztikai módszer az összefüggések értelmezésének szempontjából.

A faktorelemzés egy statisztikai eljárás, egy többváltozós elemzés, amely alkalmazható területi elemzések esetében. A módszer használata elterjedt a területi tudományok területén.

„A faktoranalízis nem egyetlen statisztikai eljárás, hanem gyűjtőfogalom, amely a többváltozós statisztikai eljárások egy halmazára vonatkozik. A módszer adattömörítésre, és az adatstruktúra feltárására szolgál, és a kiinduló változók számát úgynevezett faktorváltozókba vonja össze, amelyek közvetlenül nem figyelhetők meg.” (Sajtos és Mitev, 2007)

6. ábra. A faktoranalízis logikai váza és lépései (Nemes Nagy, 2005)

Célom a faktoranalízis során az adatbázisba összegyűjtött gazdasági és munkaerő-piaci mutatók alapján a vizsgált területre vonatkoztatva faktorok létrehozása, majd a csoportokon belül a változók közötti összefüggések vizsgálata.

2.4.3. Klaszterelemzés:

A területi összefüggések vizsgálatához a faktoranalízist követően klaszteranalízis levezetésre kerül sor, amely a területi tudományok területén szintén széles körben elterjedt statisztikai módszer. A faktorelemzés során létrehozott csoportok alapján kerül sor ennek levezetésére, kétlépéses módszert alkalmazva.

A Nemes Nagy (2005) által megfogalmazottak jól szemléltetik klaszteranalízis lényegét:

„A sokdimenziós osztályozás legelterjedtebb matematikai-statisztikai módszere a klaszterelemzés. Ez az eljárás matematikailag nem túlságosan bonyolult, bár a csoportba sorolás egyes konkrét lépéseit, megoldásait tekintve nagyon szerteágazó, nagy számításigényű, így nagy adatrendszerek esetében csak számítógépen végezhető el.

Ha n megfigyelési egységet (pl. települést, területegységet) m jellemzővel (mutatószámmal) írunk le, akkor tulajdonképpen egy m -dimenziós koordinátarendszerben helyezünk el n pontot. A koordinátatengelyt a vizsgálatban szereplő mutatószámok (változók) képezik. Ha a pontthalmazban két pont közel van egymáshoz, ez azt jelenti, hogy a nekik megfelelő térségek, települések a vizsgált jellemzők (mutatószámok) tekintetében hasonlóak egymáshoz, azaz joggal sorolhatók egy csoportba, típusba. A csoportosítási, osztályozási probléma szemléletesen azt jelenti, hogy ebben az m dimenziós térben elhelyezkedő n -elemű pontthalmazban egymástól elkülönülő pontcsoportokat, pontkoncentrációkat keresünk (ezek a klaszterek).”

3. Kísérlet eredményei és értékelésük

Jelen fejezetben kerül sor a témával kapcsolatos elemzés levezetésére, azokkal a programokkal, illetve statisztikai módszerekkel, melyeknek bemutatása az anyag és módszertan fejezetben valósult meg.

3.1. Faktorelemzés

A faktorelemzés dolgozatomban fontos elemeként jelenik meg a városok elemzésének szempontjából. Az adatbázisban, illetve a kutatásban a következő mutatók szerepelnek:

1. Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007
2. Egy foglalkoztatottra jutó GDP PPS-ben, 2007
3. Teljes foglalkoztatás, 2007
4. Foglalkoztatás: pénzügyi közvetítés, ingatlan, bérbeadás és üzleti tevékenységek, %, 2007
(továbbiakban: üzleti foglalkoztatás, 2007)
5. Foglalkoztatási ráta, 2007
6. Munkanélküliségi ráta, 2007
7. Nettó migráció, 2007
8. Felsőfokú tanulmányok, 2008
9. Szabadalmi bejelentések, 2006/7
10. Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006
11. Egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007
12. Összes GDP reálértéken való %-os változása, 2007-2009

Az alábbi mutatók közül a faktoranalízis során 10 mutatót használtam Kelet-Közép-Európa és tágabb környezetének vizsgálatára. A két mutató, amelyek nem jelennek meg az elemzés során a felsőfokú tanulmányok 2008-ban, illetve az összes GDP reálértéken való változása 2007 és 2009 között. Ennek oka, hogy ez a két mutató a faktorelemzés során egy-egy különböző faktorcsoportot alkottak, tehát nem valósult meg az a cél, hogy a változók az analízis során faktorcsoportot alkossanak, így ezeket kivontam az vizsgálatból.

Az alábbiakban ismertetem a faktoranalízis eredményeit az SPSS for Windows 20.0 alapján:

1. Leíró statisztikák

A 3. táblázat első oszlopban (mean) az egyes változókhoz tartozó átlagok jelennek meg. Ezt követik az eltérések (Std. Deviation), majd a 3. oszlop mutatja meg az elemzésben használt elemszámot, amely mindegyik esetben 80.

3. táblázat. Leíró statisztikák (Szarvas, 2013)

Descriptive Statistics			
	Mean	Std. Deviation	Analysis N
Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007	47442,5	162	80
Teljes foglalkoztatás, 2007	693,8	694,1	80
Üzleti foglalkoztatás, %, 2007	13,6	6,1	80
Foglalkoztatási ráta, 2007	48,8	7,4	80
Munkanélküliségi ráta, 2007	6,8	3,6	80
Nettó migráció, 2007	3,5	4,7	80
Szabadalmi bejelentések, 2006/7	114,0	158,1	80
Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006	101,16	37,5	80
1 főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007	4,3	3,7	80

2. Korrelációs mátrix

A táblázat két fő részre osztható. Az első felében a Pearson-féle korrelációs együttható (Correlation) értékeit láthatjuk, megfigyelhetők a változók közötti kapcsolatok. Ezen mutatók alapján lehet a változókat faktorokba sorolni. A táblázat második felében a változók közötti szignifikancia figyelhető meg, amely azt mutatja meg, hogy az összefüggés mennyire megbízható. Amennyiben ennek értéke 0,05 alatt van, 95%-ban megbízhatónak számít az összefüggés, 0,00 esetén a megbízhatóság 100%.

A korrelációs együtthatók alapján kimutathatóak, leírhatóak a változók közötti kapcsolatok erőssége és iránya, a korreláció kölcsönös kapcsolatot jelent. Minél magasabb ennek értéke, annál erősebb hatás figyelhető meg a mutatók között. Amennyiben pozitív értéket mutat, akkor egyirányú a kapcsolat (egyenes arányosság), ha negatív, ellentétes irány (fordított arányosság) van jelen. A mutató értéke -1 és 1 közé esik. Ha ennek értéke 0, az azt

jelenti, hogy nem áll fenn kapcsolat a változók között, 0,3-ig illetve -0,3-ig gyenge, 0,7-ig és -0,7-ig közepes és e fölött erős kapcsolat mutatható ki.

A vizsgálat esetében a legmagasabb értékkel bíró korreláció (0,852) a potenciális megközelíthetőség (légi), 2006 és az üzleti foglalkoztatás, 2007 esetén van, tehát minél jobb légi megközelítéssel rendelkezik egy város, annál magasabb, nagyobb arányú a foglalkoztatás az említett területen.

Az egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007 több mutatóval is erős és pozitív irányú kapcsolatot mutat. Ezek közül is a legerősebb az üzleti foglalkoztatással, 2007 áll fent, melynek értéke 0,822, így ez minél nagyobb, annál magasabb az egy főre jutó GDP. A másik a potenciális megközelíthetőség (légi), 2006, amely esetében az együttható értéke 0,788, a harmadik pedig a szabadalmi bejelentések, 2006/7, melynek korrelációja 0,711. Megállapítható a már korábban leírt összefüggés, mely szerint ezek minél magasabbak, annál magasabb az egy főre jutó bruttó hazai érték PPS-ben kifejezve. A különbség csupán a változók közötti kapcsolat erősségében rejlik.

Az egy főre jutó GDP PPS-ben 2007, illetve az egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007 mutatók között a korrelációs együttható értéke -0,578, tehát kimutatható összefüggés áll fenn közöttük. A kapcsolat ellentétes irányú, tehát minél magasabb az egy főre jutó GDP, annál alacsonyabb az egy főre jutó GDP változása. Ez alapján megfigyelhető, hogy a városok között felzárkózás megy végbe.

Fontos kapcsolat figyelhető meg a szabadalmi bejelentések, 2006/7 és az egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007 mutatók esetében is, amely szintén ellentétes irányú, értéke -0,519. Minél magasabb a szabadalmi bejelentések száma, annál alacsonyabb az egy főre jutó GDP változása %-ban kifejezve, illetve fordítva is igaz a megállapítás. A térségben tehát nem az innováció hatására valósul meg a GDP változása, növekedése, hanem legfőképp a kevésbé modern gazdasági tevékenységek hatására, ezek dominálnak a térségben (pl.: összeszerelő üzemek).

A munkaerőpiac szempontjából megállapítható, hogy minél magasabb a foglalkoztatottsági ráta a térségben, annál alacsonyabb a munkanélküliségi ráta (-0,51).

4. táblázat. Korrelációs mátrix (Szarvas, 2013)

Correlation Matrix ^a										
		GDP/fő	T. fogl.	Üzl. fogl.	Foglalk. r.	Munkan r.	N. migr.	Szab. bejel.	Pot. megköz.	1fő GDP%v.
Correlation	GDP/fő	1,000	,493	,822	,430	-,188	,391	,711	,788	-,587
	T. fogl	,493	1,000	,510	,151	,002	,222	,289	,601	-,280
	Üzl. foglalk.	,822	,510	1,000	,617	-,069	,370	,616	,852	-,475
	Foglalk. r.	,430	,151	,617	1,000	-,511	,426	,408	,534	-,014
	Munkan. r.	-,188	,002	-,069	-,511	1,000	-,461	-,142	-,162	-,154
	N. migr.	,391	,222	,370	,426	-,461	1,000	,193	,484	-,198
	Szab. bejel.	,711	,289	,616	,408	-,142	,193	1,000	,550	-,519
	Pot. megköz.	,788	,601	,852	,534	-,162	,484	,550	1,000	-,413
	1fő GDP %v	-,587	-,280	-,475	-,014	-,154	-,198	-,519	-,413	1,000
Sig. (1-tailed)	GDP/fő	,000	,000	,000	,000	,047	,000	,000	,000	,000
	T. foglalk.	,000		,000	,091	,493	,024	,005	,000	,006
	Üzl. foglalk.	,000	,000		,000	,271	,000	,000	,000	,000
	Foglalk. r.	,000	,091	,000		,000	,000	,000	,000	,452
	Munkan. r.	,047	,493	,271	,000		,000	,105	,075	,087
	N. migr.	,000	,024	,000	,000	,000		,043	,000	,039
	Szab. bejel.	,000	,005	,000	,000	,105	,043		,000	,000
	Pot. megköz.	,000	,000	,000	,000	,075	,000	,000		,000
	1fő GDP%v	,000	,006	,000	,452	,087	,039	,000	,000	

a. Determinant = 1,567E-005

Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007 – GDP/fő

Teljes foglalkoztatás, 2007 – T. fogl.

Üzleti foglalkoztatás, 2007 – Üzl. fogl.

Foglalkoztatási ráta, 2007 – Foglalk. r.

Munkanélküliségi ráta, 2007 – Munkan. r.

Nettó migráció, 2007 – N. migr.

Szabadalmi bejelentések, 2006/7 – Szab. bejel.

Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006 – Pot. megköz.

Egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007 – 1 fő GDP % v.

3. KMO és Bartlett-teszt

Kaiser-Meyer-Olkin kritérium:

A KMO érték megmutatja, hogy az elemzésben felhasznált változók mennyire alkalmasak a faktoranalízis elvégzéséhez. Értéke 0 és 1 között van, és amennyiben ez az érték 0,5 fölött van, elfogadható az alkalmassága. Jelen esetben a KMO értéke 0,7 fölött van, így az értéket megfelelőnek ítéldhetjük meg az elemzés szempontjából.

Bartlett-teszt:

A Bartlett-teszt szignifikáns, értéke 0,00, tehát 100%-os a megbízhatóság. Tehát mindkét érték alapján megfelelőek a változók a faktoranalízis elvégzéséhez.

5. táblázat. KMO és Bartlett-teszt (Szarvas, 2013)

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,753
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	827,947
	Df	45
	Sig.	,000

4. Anti-image mátrix

A korrelációs mátrixhoz hasonlóan az anti-image mátrix is 2 részre osztható. A táblázat esetében az átlók, és az átlókon kívüli változók vizsgálata, összehasonlítása adja az összefüggés szorosságának bizonyítását.

Anti-image kovargancia:

Mint ahogy az előző megállapításban is szerepelt, így a táblázat e részén is az átlók értékén van a hangsúly az átlókon kívüli adatokkal szemben, tehát az átlóban látható értékeknek nagyobbak kell lenniük, mint a többi részen szereplő adatoknak. A változók közötti összefüggés megfigyelhető, a vizsgálat esetében az eredmények a kijelölt területen nagyobbak, mint a táblázat többi részén.

Anti-image korreláció:

A korrelációs mátrixnál is ugyanez az elv működik, tehát az átlók értéke mutatja meg a változók közötti összefüggés nagyságát. Ennek értéke 0 és 1 közé esik, minél magasabb, annál szorosabb összefüggés mutatkozik meg, és megbízható eredményeket kaphatunk. Esetünkben a mutató értéke 0,527 és 0,929 között változik, tehát a változók között kimutatható a kapcsolat jelenléte. Ez is bizonyítja, hogy alkalmazható a faktoranalízis.

6. táblázat. Anti-image mátrix (Szarvas, 2013)

Anti-image Matrices

		GDP/fő	T. fogl.	Üzl. fogl.	Foglalk r.	Munkan r.	N migr	Szab. bejel.	Pot. megköz.	1fő GDP% v.
Anti-image Covariance	GDP/fő	,012	-,011	,001	,023	-,001	-,013	,009	-,007	-,003
	T. fogl.	-,011	,576	-,032	-,003	,033	,036	,008	-,113	-,017
	Üzl. fogl.	,001	-,032	,123	-,010	-,108	,008	,017	-,064	,027
	Foglalk. r.	,023	-,003	-,010	,057	,022	-,032	,018	-,010	-,036
	Munkan. r.	-,001	,033	-,108	,022	,442	,176	-,002	-,004	,083
	N. migr.	-,013	,036	,008	-,032	,176	,557	,076	-,089	,117
	Szab. bejel.	,009	,008	,017	,018	-,002	,076	,404	-,009	,104
	Pot. megköz.	-,007	-,113	-,064	-,010	-,004	-,089	-,009	,192	-,024
	1 fő GDP%v.	-,003	-,017	,027	-,036	,083	,117	,104	-,024	,490
Anti-image Correlation	GDP/fő	,667^a	-,129	,037	,901	-,014	-,155	,134	-,139	-,044
	T. fogl.	-,129	,881^a	-,120	-,016	,064	,063	,017	-,341	-,032
	Üzl. fogl.	,037	-,120	,884^a	-,122	-,462	,029	,078	-,418	,111
	Foglalk. r.	,901	-,016	-,122	,527^a	,139	-,179	,120	-,094	-,217
	Munkan. r.	-,014	,064	-,462	,139	,628^a	,354	-,006	-,015	,178
	N. migr.	-,155	,063	,029	-,179	,354	,775^a	,161	-,271	,223
	Szab. bejel.	,134	,017	,078	,120	-,006	,161	,929^a	-,033	,233
	Pot. megköz.	-,139	-,341	-,418	-,094	-,015	-,271	-,033	,892^a	-,078
	1 fő GDP%v.	-,044	-,032	,111	-,217	,178	,223	,233	-,078	,865^a

3.1. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007 – GDP/fő

Teljes foglalkoztatás, 2007 – T. fogl.

Üzleti foglalkoztatás, 2007 – Üzl. fogl.

Foglalkoztatási ráta, 2007 – Foglalk. r.

Munkanélküliségi ráta, 2007 – Munkan. r.

Nettó migráció, 2007 – N. migr.

Szabadalmi bejelentések, 2006/7 – Szab. bejel.

Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006 – Pot. megköz.

Egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007 – 1 fő GDP% v.

5. Kommunalitás

A táblázatból megállapítható, hogy az egyes változók az összes faktor mekkora részét magyarázzák, amelyet az Extraction oszlop elemei fejtenek ki. A mutatók értékei megfelelőek, a 0,25-ös értéket mindegyik meghaladja, a teljes foglalkoztatás azonban nem éri el a 0,5-ös értéket. Legnagyobb magyarázó erővel az egy főre jutó GDP PPS-ben (0,878) és az üzleti foglalkoztatás (0,843) bír, a legkisebbel pedig a teljes foglalkoztatás (0,388).

7. táblázat. Kommunalitás (Szarvas, 2013)

Communalities		
	Initial	Extraction
Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007	1,000	,878
Teljes foglalkoztatás, 2007	1,000	,388
Üzleti foglalkoztatás, 2007	1,000	,843
Foglalkoztatási ráta, 2007	1,000	,734
Munkanélküliségi ráta, 2007	1,000	,755
Nettó migráció, 2007	1,000	,502
Szabadalmi bejelentések, 2006/7	1,000	,590
Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006	1,000	,799
1 főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007	1,000	,604

Extraction Method: Principal Component Analysis.

6. A teljes magyarázott variancia

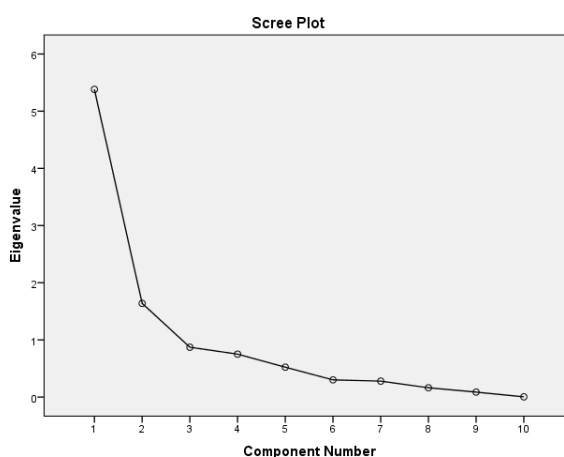
Az elemzés során varimax rotáció alkalmazására került sor, tehát a teljes varianciát vesszük figyelembe, amely alapján 2 faktor jött létre. A 2 létrejött faktor a variancia 70,2%-át magyarázzák. Megfelelő eredményt kaptunk.

8. táblázat. A teljes magyarázott variancia (Szarvas, 2013)

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	5,382	53,819	53,819	5,382	53,819	53,819	4,565	45,645	45,645
2	1,639	16,389	70,208	1,639	16,389	70,208	2,456	24,563	70,208

7. Scree teszt

A Scree Plot, azaz a Scree teszt a változók megfelelő számának meghatározásában nyújthat segítséget. Az y tengelyen a sajátérték, az x tengelyen az összetevők száma látható. A faktorok számának kiválasztására a görbe meredeksége, és a Kaiser kritérium lehet hatással. A Kaiser kritérium (0,752) alapján 3-4 faktor is létrehozható. Ha a felsőfokú tanulmányok 2008-ban és az összes GDP reálértéken való változása 2007-2009 mutatók nem egy-egy külön faktorcsoportot alkottak volna, akkor a jelenlegi 2 helyett 4 faktor szerepelne a vizsgálatban.

7. ábra. Scree Plot (Szarvas, 2013)

8. Rotált faktorsúly mátrix

A faktorok rotálását követően kapjuk meg a mátrixot. A táblázatból már kimutatható, hogy a változók hogyan oszlanak meg faktorok szerint.

9. táblázat. Rotált faktorsúly mátrix (Szarvas, 2013)

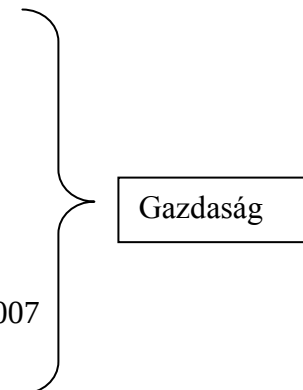
Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
Egy foglalkoztatottra jutó GDP PPS-ben, 2007	,892	,286
Üzleti foglalkoztatás, 2007	,861	,319
Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007	,830	,489
Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006	,812	,374
Szabadalmi bejelentések, 2006/7	,744	,188
1 főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007	-,744	,223
Teljes foglalkoztatás, 2007	,623	,023
Munkanélküliségi ráta, 2007	,122	-,861
Foglalkoztatási ráta, 2007	,320	,794
Nettó migráció, 2007	,256	,661

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Az alábbi mutatókat tartalmazzák a faktorok:

1. Faktor:

- Egy foglalkoztatottra jutó GDP PPS-ben, 2007
- Üzleti foglalkoztatás, 2007
- Egy főre jutó GDP PPS-ben, 2007
- Potenciális megközelíthetőség (légi), 2006
- Szabadalmi bejelentések, 2006/7
- Egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, 2000-2007
- Teljes foglalkoztatás, 2007

A gazdasági mutatókat magában foglaló faktorban a legnagyobb szereppel, fontossággal az egy foglalkoztatottra jutó GDP vásárlóerő paritáson (PPS) 2007-ben bír.

A gazdasági faktoron belül megfigyelhető, hogy minél magasabb az egy foglalkoztatottra jutó GDP PPS-ben, annál magasabb az üzleti foglalkoztatás, az egy főre jutó GDP PPS-ben, jobb a potenciális megközelíthetőség (légi), magasabb a szabadalmi bejelentések száma, és magasabb a teljes foglalkoztatás, viszont annál alacsonyabb az egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása 2000 és 2007 között.

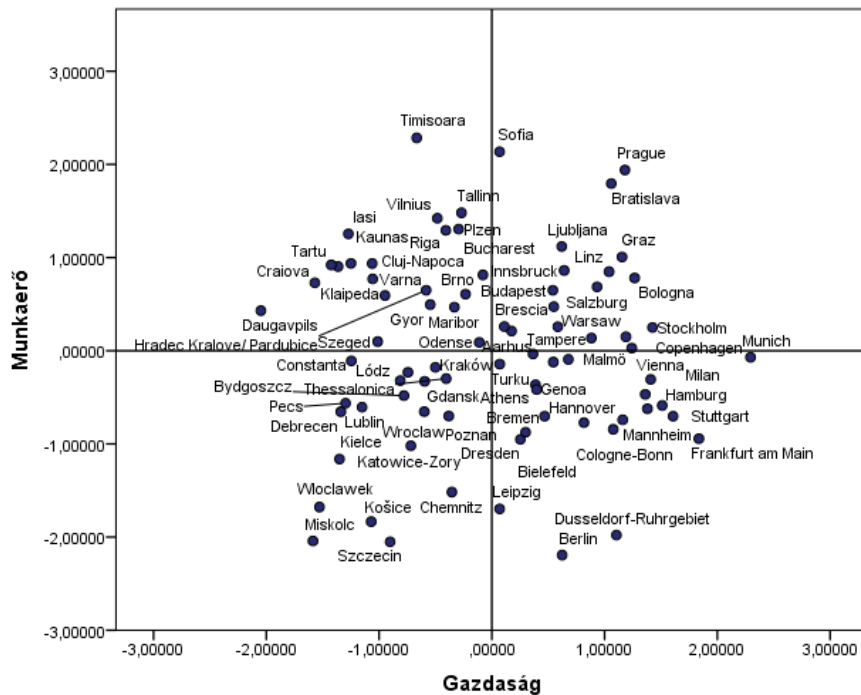
2. Faktor:

- Munkanélküliségi ráta, 2007
- Foglalkoztatási ráta, 2007
- Nettó migráció, 2007

Az a tendencia figyelhető meg a munkaerőpiac esetében, hogy minél alacsonyabb a munkanélküliségi ráta, annál magasabb a foglalkoztatási ráta, illetve a nettó migráció. Tehát minél kedvezőbb helyzet áll fenn munkaerő-piaci tekintetben, annál jobb humán erőforrás ellátottság érhető el, mert ez kedvező a lakosság számára, így megvalósulhat a népesség koncentrációja.

9. Koordináta-rendszer

8. ábra. Koordináta-rendszer: A városok elhelyezkedése a gazdaság és a munkaerő faktorok alapján
(Szarvas, 2013)

A koordináta-rendszer Kelet-Közép-Európa illetve tágabb környezetének nagyvárosait ábrázolja, összesen 17 ország vonatkozásában. Az X tengelyen az 1. faktor, a gazdaság szerepel, az Y tengelyen pedig a 2. faktor, a munkaerőpiac. A két faktor vonatkozásában állapítható meg az ábráról a nagyvárosok fejlettsége, a fejlettség mértéke, illetve egymáshoz viszonyított helyzetük a változók alapján.

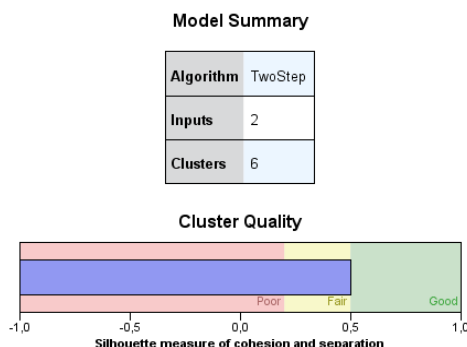
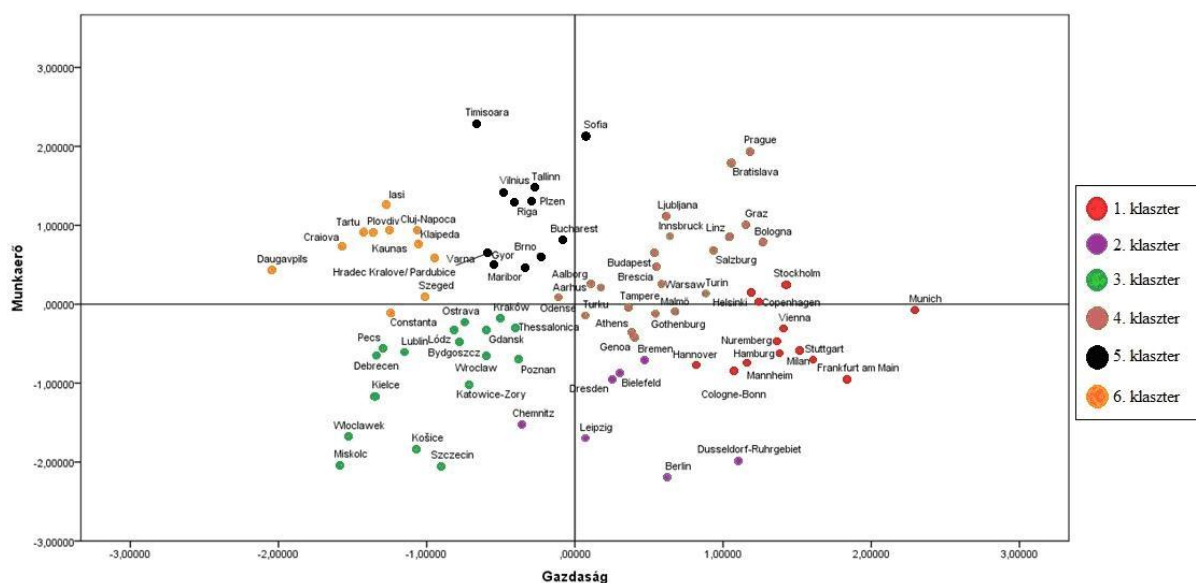
Megállapítható az ábrából a nagyvárosok elhelyezkedésének alapján, hogy mely városok teljesítenek jól a gazdaság és a munkaerő szempontjából, illetve amelyek esetében kedvezőtlenebb képet mutat e két faktor helyzete az alkalmazott mutatók vonatkozásában, továbbá megfigyelhető ezek mértéke, összehasonlítások végezhetőek.

A kedvező gazdasági helyzetben lévő területekről elmondható, hogy magas az egy foglalkoztatottra jutó, illetve az egy főre jutó GDP, magas az üzleti foglalkoztatás aránya, potenciális megközelíthetősége jó, magas a szabadalmi bejelentések száma, alacsonyabb az egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, és magas a teljes foglalkoztatás. Ez jellemző Németország nagyvárosainak nagy részére, kivéve Chemnitz-t. Ellenben munkaerő tekintetében kedvezőtlen helyzet figyelhető meg, magas munkanélküliségi ráta, alacsony foglalkoztatási ráta és nettó migráció. E téren Németország fővárosa, Berlin van a

legkedvezőtlenebb helyzetben. München jellemezhető a legjobb mutatókkal a két faktor tekintetében az ország területén. Munkaerőpiaca kevésbé előnytelen mutatókkal rendelkezik a többi várossal szemben, illetve gazdasága messze meghaladja mind az országban, mind Közép- illetve Kelet-Európában lévő területi egységeket. Chemnitz az egyetlen német nagyváros, amely nem csak munkaerő-piaci szempontból teljesít hátrányosan, hanem gazdasági szempontból is. A legtöbb Németországi városhoz hasonlóan teljesít olaszországi Milánó, illetve Görögország fővárosa, Athén is. Bécs is itt látható, esetében megfigyelhető, hogy az ország többi nagyvárosa az ábra jobb felső területén helyezkedik el, ezek a városok versenyképesebbek a fővárosnál munkaerő-piaci szempontból. Olaszország esetében is fennáll az a jelenség, hogy Milánó munkaerő-piaci mutatók alapján kedvezőtlen képet mutat, ellenben többi nagyvárosa szintén a koordináta-rendszer jobb felső részében helyezkedik el, ami azt jelenti, hogy mind a foglalkoztatottság, mind a gazdaság szempontjából előnnyel rendelkeznek.

Az ábra ezen – jobb felső – részén több ország fővárosa is szerepel más nagyvárosok mellett. Ide tartozik Budapest, Varsó, Stockholm, Ljubljana, Koppenhága, Helsinki, Szófia és Prága, tehát ezek a területi egységek a két faktor alapján pozitív helyzetet mutatnak. Az alábbi felsorolásból munkaerő-piaci tekintetben kitűnik Prága és Szófia, ezek mellett e tekintetben kiemelkedik még Temesvár (Timisoara), amely a legjobb mutatókkal rendelkezik a faktor alapján. Ám a romániai város a gazdasági faktor alapján hátránnyal rendelkezik, ahogy az ábra bal felső területén elhelyezkedő további városok is. Több kelet-közép-európai ország fővárosa is itt helyezkedik el, ide tartozik Bukarest, Tallin, Riga, Vilnius. Románia nagyvárosainak nagy része itt helyezkedik el (kivéve Constanta). Tehát gazdaságilag nem, de foglalkoztatottság alapján előnnyel rendelkeznek ezek a területek.

A koordináta-rendszer bal alsó részén találhatóak azok a városok, amelyek mind gazdasági, mind munkaerő-piaci tekintetben elmaradottak. A gazdaság faktor alapján az állapítható meg, hogy alacsony az egy foglalkoztatottra jutó, illetve az egy főre jutó GDP, alacsony az üzleti foglalkoztatás aránya, potenciális megközelíthetősége kedvezőtlen, kevés a szabadalmi bejelentések száma, magasabb az egy főre jutó GDP reálértéken való %-os változása, és alacsony a teljes foglalkoztatás. Munkaerő faktor tekintetében magas munkanélküliségi ráta, alacsony foglalkoztatási ráta és a nettó migráció jellemzi a területeket. Az ábra ezen részén főváros nem található. Magyarország több városa látható itt (Miskolc, Debrecen, Pécs), illetve Lengyelország összes városa Varsón kívül (Gdansk, Katowice-zory,

[illegible]

A klaszterek:

10. táblázat. A klaszterek adatai (Szarvas, 2013)

Név		Gazdaság	Munkaerő	Kl.	Név		Gazdaság	Munkaerő	Kl.
AT001MC	Vienna (Bécs)	1,408	-0,308	1	AT002M	Graz	1,154	1,006	4
DE002M	Hamburg	1,379	-0,622	1	AT003M	Linz	1,039	0,848	4
DE003M	Munich (München)	2,294	-0,070	1	AT004M	Salzburg	0,932	0,685	4
DE004M	Cologne-Bonn (Köln-Bonn)	1,076	-0,843	1	AT005M	Innsbruck	0,641	0,861	4
DE005M	Frankfurt am Main	1,836	-0,943	1	CZ001MC	Prague (Prága)	1,180	1,940	4
DE007M	Stuttgart	1,607	-0,703	1	DK002M	Aarhus	0,174	0,211	4
DE013M	Hannover	0,816	-0,771	1	DK003M	Odense	-0,111	0,089	4
DE014M	Nuremberg (Nürnberg)	1,360	-0,467	1	DK004M	Aalborg	0,110	0,259	4
DE502M	Mannheim	1,160	-0,741	1	EL001MC	Athens	0,387	-0,365	4
DK001MC	Copenhagen (Koppenhága)	1,241	0,028	1	FI002M	Tampere	0,365	-0,035	4
FI001MC	Helsinki	1,189	0,149	1	FI003M	Turku	0,069	-0,143	4
IT002M	Milan (Milánó)	1,511	-0,587	1	HU001MC	Budapest	0,540	0,649	4
SE001MC	Stockholm	1,424	0,249	1	IT004M	Turin	0,883	0,136	4
DE001MC	Berlin	0,623	-2,193	2	IT006M	Genoa	0,397	-0,415	4
DE008M	Leipzig (Lipcse)	0,069	-1,697	2	IT009M	Bologna	1,266	0,781	4
DE009M	Dresden (Drezda)	0,253	-0,951	2	IT029M	Brescia	0,549	0,472	4
DE011M	Dusseldorf-Ruhrgebiet	1,104	-1,978	2	PL001MC	Warsaw	0,585	0,257	4
DE012M	Bremen (Bréma)	0,468	-0,702	2	SE002M	Göteborg	0,545	-0,121	4
DE017M	Bielefeld	0,299	-0,875	2	SE003M	Malmö	0,678	-0,092	4
DE505M	Chemnitz	-0,354	-1,517	2	SI001MC	Ljubljana	0,619	1,118	4
CZ003M	Ostrava	-0,744	-0,231	3	SK001MC	Bratislava (Pozsony)	1,059	1,794	4
EL002M	Thessalonica	-0,405	-0,298	3	BG001MC	Szofia	0,068	2,135	5
HU002M	Miskolc	-1,586	-2,041	3	CZ002M	Brno	-0,233	0,606	5
HU005M	Debrecen	-1,339	-0,654	3	CZ004M	Plzen	-0,294	1,305	5
HU00X3	Pécs	-1,297	-0,563	3	CZ00X1	Hradec Kralove/ Pardubice	-0,582	0,649	5
PL002M	Lódz	-0,812	-0,320	3	EE001MC	Tallinn	-0,269	1,480	5
PL003M	Kraków (Krakkó)	-0,500	-0,177	3	HU00X1	Győr	-0,546	0,495	5
PL004M	Wroclaw	-0,599	-0,653	3	LT001MC	Vilnius	-0,483	1,421	5
PL005M	Poznan	-0,381	-0,700	3	LV001MC	Riga	-0,408	1,292	5
PL006M	Gdansk	-0,596	-0,328	3	RO001MC	Bukarest	-0,079	0,813	5
PL007M	Szczecin	-0,902	-2,051	3	RO003M	Timisoara (Temesvár)	-0,666	2,284	5
PL008M	Bydgoszcz	-0,779	-0,482	3	SI002M	Maribor	-0,332	0,467	5
PL009M	Lublin	-1,150	-0,605	3	BG002M	Plovdiv	-1,363	0,903	6
PL010M	Katowice-Zory	-0,718	-1,020	3	BG003M	Varna	-0,947	0,592	6
PL012M	Kielce	-1,351	-1,162	3	EE00X1	Tartu	-1,424	0,921	6
PL513M	Wloclawek	-1,529	-1,677	3	HU00X2	Szeged	-1,011	0,097	6
SK002M	Košice (Kassa)	-1,069	-1,834	3	LT002M	Kaunas	-1,249	0,937	6
					LT00X1	Klaipeda	-1,057	0,770	6
					LV00X1	Daugavpils	-2,048	0,430	6
					RO002M	Cluj-Napoca (Kolozsvár)	-1,061	0,936	6
					RO004M	Craiova	-1,569	0,729	6
					RO501M	Constanta	-1,246	-0,109	6
					RO502M	Iasi (Jászvásár)	-1,272	1,254	6

1. klaszter:

A klaszter városaira jellemző, hogy pozitív gazdasági teljesítménnyel rendelkeznek, melyet a pozitív mutatók bizonyítanak. A térségben a faktor eredményei itt a legmagasabbak, tehát itt koncentrálódik a gazdasági teljesítmény jelentős része. Munkaerő-piaci szempontból viszonyt kedvezőtlen helyzet jellemzi, a faktorelemzés során kapott adatok nagyrészt negatívak. Több főváros is szerepel a faktorban, melynél az utóbbi jelenség megfigyelhető (Bécs, Koppenhága, Stockholm, Helsinki), továbbá több német nagyváros (Hamburg, München, Köln-Bonn, Frankfurt am Main, Stuttgart, Hannover, Nürnberg, Mannheim) és az olaszországi Milánó alkotja a klasztert. Gazdasági szempontból München kiemelkedik a térségből. Ökonómiai szempontból versenyképes területek, Európa legjobban teljesítő nagy- és fővárosai. Munkaerő-piaci szempontból viszont hátrány jellemzi őket.

2. klaszter:

Ebben a klaszterben csak németországi városok (Lipcse, Drezda, Düsseldorf-Ruhrgebiet, Bréma, Bielefeld, Chemnitz) szerepelnek, köztük a főváros, Berlin is. Jellemző a nagyrészt pozitív gazdasági teljesítmény, de kisebb mértékű előnyük, versenyképességük gyengébb, továbbá munkaerő-piaci szempontból is gyengébb mutatókkal rendelkezik, mint az 1. klaszter esetében. Munkanélküliség szempontjából kedvezőtlenül kiemelkedik Berlin mind a klaszter, mind a vizsgált térség szempontjából.

3. klaszter:

A klasztert alkotó városok a koordináta rendszer bal alsó hányadában találhatóak. Tehát gazdasági teljesítmény és foglalkoztatási szempontból is hátrányos városokat foglal magában, versenyképességük a leggyengébb a térség más városaival szemben. Lengyelország nagyvárosai (Lódz, Krakkó, Wroclaw, Poznan, Gdansk, Szczecin, Bydgoszcz, Lublin, Katowice-Zory, Kielce, Wloclawek) a fővároson kívül mind ebben a klaszterben helyezkednek el, Magyarországról Miskolc, Debrecen és Pécs, továbbá a görög Thessaloniki, a szlovákiai Kassa, és a csehországi Ostrava.

4. klaszter:

A klasztert a két faktor adatai alapján a térségben pozitív körülmények, jó versenyképesség jellemzi, kiemelkednek a térségben a csoport elemei. Ausztria nagyvárosait (Graz, Linz, Salzburg, Innsbruck) teljes mértékben jellemzi az alábbi megállapítás. Dánia nagyvárosai is a klaszter részét alkotják (Aarhus, Odense, Aalborg) (bár a fővárost csak

munkanélküliség szempontjából haladja meg, azt is kis mértékben, gazdaságilag a főváros bír előnnyel). Az olasz (Turin, Genoa, Bologna, Brescia), finn (Tampere, Turku), svéd (Gothenburg, Malmö) nagyvárosok, illetve Görögország fővárosa, Athén is kedvező képet mutatnak. Több kelet-közép-európai ország fővárosa jelen van, ami pozitív a térség szempontjából, ilyen Budapest, Varsó, Ljubljana, Pozsony, ezek közül Prága kiemelkedő mutatókkal rendelkezik. Versenyképes városokról beszélhetünk a klaszter esetében.

5. klaszter:

A klaszter a koordináta rendszer bal felső hányadában helyezkedik el. Gazdasági faktor adatai negatívak, tehát e tekintetben előnytelenebb a helyzetük, versenyképességük, mint a 4. klaszter esetében. Munkanélküliség szempontjából minden egység pozitívumot mutat. Fővárosok is alkotják az klasztert, amelyek a kelet-közép-európai térségben találhatók (Szófia, Vilnius, Riga, Bukarest, Tallin). Csehország nagyvárosai (Brno, Plzen, Hradec Kralove/ Pardubice) a klaszter jellemzőivel bírnak, továbbá Magyarországból Győr, illetve a szlovéniai Maribor. A klaszterből kiemelkedik a romániai Temesvár.

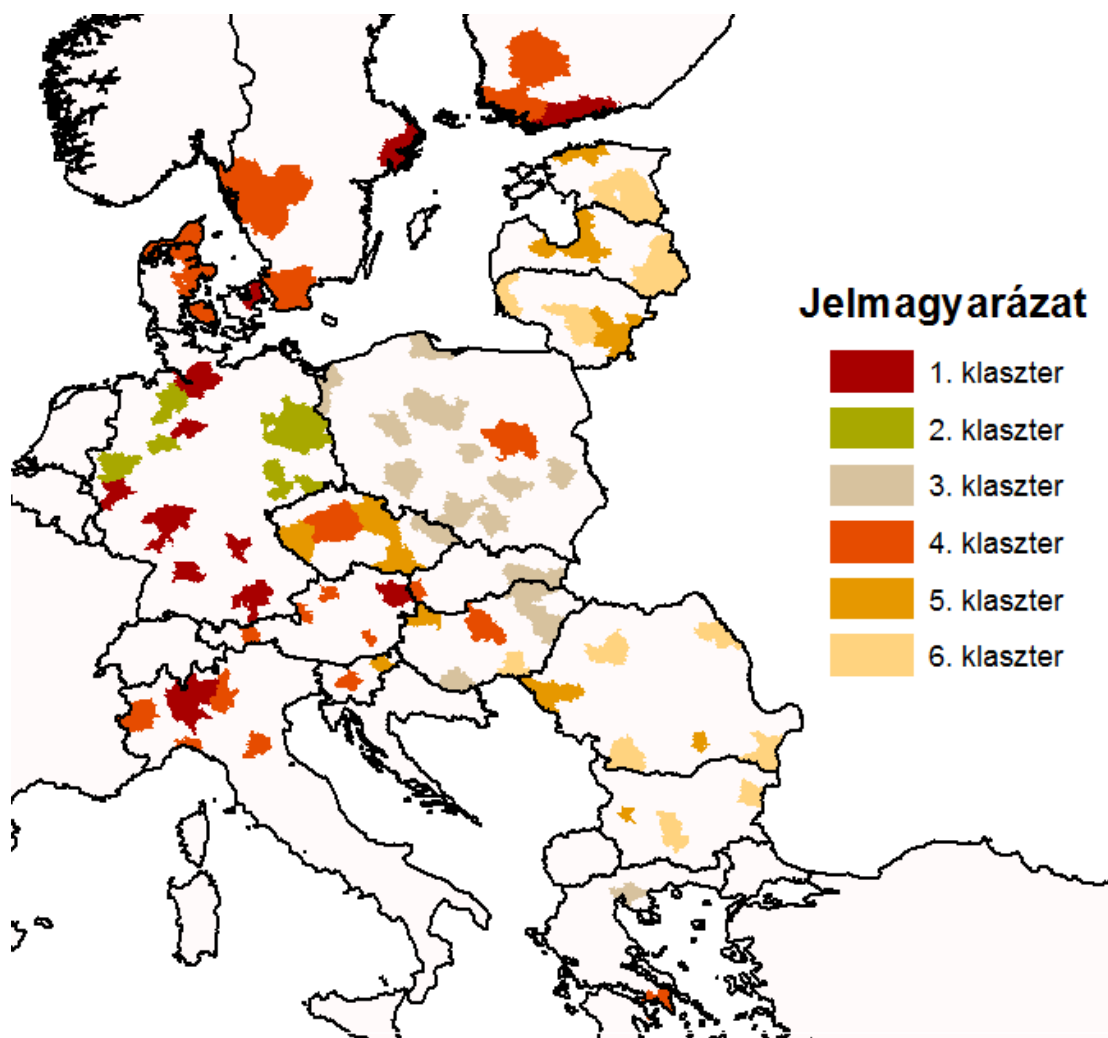
6.klaszter:

A klaszter az ábra ugyanazon hányadán helyezkedik el, mint az 5. klaszter. A különbség az, hogy habár munkaerő-piaci mutatók szempontjából nincs elmaradva a másik klasztertől, de az ökonómiai mutatók alacsonyabbak, kedvezőtlenebbek. Bulgária, Litvánia nagyvárosai a fővároson kívül (Plovdiv, Várna, Kaunas, Klaipeda), az észtországi Tartu, a lett Daugavpils, a magyarországi Szeged, és több romániai nagyváros (Kolozsvár, Craiova, Constanta, Jászvásár) alkotja a klasztert. Így Románia nagyvárosairól elmondható - mivel minden az elemzésbe bevont területi egysége az 5. illetve a 6. klaszterben van jelen - hogy habár gazdaságilag nem tartozik a fejlett területek közé, de foglalkoztatottsági mutatói alapján versenyképesség jellemzi.

Megállapítható, hogy az 1-es és a 2-es klaszter leginkább közép-európai városokat foglal magában, azaz a vizsgált térség nyugati részét, a 3-as, 5-ös, 6-os klaszterek esetében a poszt szocialista országok területi egységei vannak jelen, a 4-es klaszter esetében pedig mindkét területi egység elemei megtalálhatóak.

3.3. Térszerkezeti sajátosságok

Az elemzések során létrehozott klasztercsoportok térképi ábrázolása során jól szemléltethetővé válnak Kelet-Közép-Európa és környezetének térszerkezeti sajátosságai.

11. ábra. A klaszterek térbeli elhelyezkedése Európában (Szarvas, 2013)

A térképen a hat vizsgált klaszter látható Kelet-Közép-Európa és tágabb környezetének vonatkozásában. Az ábrán feltűnik a kontinens nyugati és keleti része – ezen belül is a volt szocialista országok – között a fejlettségbeli különbség. Megfigyelhető egy gazdaságilag fejlett ív, amely a vizsgált térséget körülveszi. Ennek az ívnek a része Finnország, Svédország, Dánia, Németország, Észak-Olaszország, Ausztria nagyvárosai, amelyek csak az 1-es, a 2-es és a 4-es klaszterek elemei. A gazdasági koncentráció, fejlettség minden területen magas szintű, ám a munkaerő-piaci mutatók egyes nagyvárosokban kedvezőtlenek, amely a térségben leginkább Németországra jellemző. Németország esetében

az is megfigyelhető, hogy a 2-es klaszter elemei – gyengébb gazdasági-, és munkaerő-piaci mutatók, mint az 1-es klaszter – az ország északnyugati és északkeleti részén helyezkednek el. Csehország és Szlovénia fekvése kedvezőbbnek tekinthető, mint a többi a térségben található állam esetében. Fővárosaik kedvező mutatókkal rendelkeznek, egyéb nagyvárosaik negatív gazdasági mutatókkal rendelkeznek, de a foglalkoztatottság terén kedvező helyzetet élveznek.

A 3-as klaszter elemei leginkább a vizsgált terület keleti részén koncentrálódnak Magyarországon, Szlovákiában, Lengyelországon és Csehország keleti részén. A klaszter elemeire jellemző ökonomiai és foglalkoztatottsági szempontból is a lemaradás. Tehát ez a térség (fővárosait kivéve, amelyek kedvező mutatókkal bírnak) és Görögország a 2 faktor esetében a legrosszabb mutatókkal rendelkezik, amennyiben ezeket együtt vizsgáljuk.

Az 5-ös és a 6-os klaszter elemei – ahol a gazdasági mutatók negatív értékűek, de a munkaerő-piaci helyzet kedvező – Északkelet- és Délkelet-Európában koncentrálódnak. Ezek esetében még a fővárosoknál se mutatható ki pozitív ökonomiai helyzet, legfeljebb az elmaradottság mértéke enyhébb. Az északkeleti rész országainak – Észtország, Lettország, Litvánia – közös jellemzője, hogy mind 2004-ben csatlakoztak az integrációhoz. A délkeleti országok – Románia és Bulgária – közös pontja is az EU-hoz történő csatlakozás, amely 2007-ben történt meg. Tehát a térségben megfigyelhető, hogy legfőképp a gazdasági helyzet jelent problémát, a foglalkoztatottság – sok más nyugati várostól is eltérően – kedvező képe előnyt jelent.

Tehát megállapítható, hogy a periférikus elhelyezkedés, és a közös politikai múlt hatással van Kelet-Közép-Európa térségére mindkét faktor alapján, ezen belül fővárosaira és nagyvárosaira egyaránt a gazdasági és/vagy munkaerő-piaci szempontból is. A keleti bővítés éppen ezért volt jelentős kérdés, és fontos lépés az integráció számára, hiszen nem csak elmaradott vidéki térségek kerültek be a csatlakozás során, hanem a nagyvárosok esetében is ez volt a jellemző, mindez kockázattal járt. A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy napjainkban is fennáll a vizsgált területek között a fejlettségbeli különbség.

3.4. Következtetések és javaslatok

Kelet-Közép-Európa az Európai Unión belül sajátos helyzettel bíró térség. A történelem, a szocializmus időszaka napjainkban is érzékelhető elmaradottságot hagyott maga után az integráció egyéb, nyugati területeihez képest, ahol a politika, a gazdaság nyitottabb, ezáltal fejlődőképesebb volt. A térségben ekkor működő tervgazdálkodás, és a KGST piac a gazdaságot korlátok közé szorította, amely a rendszerváltást követően összeomlott. A keleti bővítés hatására az Unió részévé váltunk, a politika és gazdaság nyitottsága a kelet-közép-európai térségben is egyre meghatározóbbá válik. Ennek ellenére az elmaradottság ma is tapasztalható jelenség a régi és az új tagállamok között, mind társadalmi, mind gazdasági téren. Gazdasági téren a legszembeötlőbb a fejlettségbeli különbség. Míg a térség környezetében, nyugati szomszédaink esetében előnyük e téren – a foglalkoztatottság tekintetében nem minden területi egység esetében – kimagasló, amely kelet felé haladva egyre kisebb mértékű. Munkaerő-piaci szempontból viszont több keleti állam városa pozitív képet mutat. A másik hátrány, amely a térségre érezteti hatását, a periférikus elhelyezkedés az integráción belül, a nyugati piacoktól való nagy távolság, Kelet-Közép-Európa az Európai Unió keleti határa.

Számos téren mutatható ki fejlődés, felzárkózás a nyugati elhelyezkedésű nagyvárosok szintjére, ám a térség esetében ez legfőképp csak a fővárosok esetében valósul meg, az egyéb nagyvárosok nagy lemaradással jellemezhetők ökonómiai téren, több terület pedig ehhez társulva foglalkoztatottsági gondokkal is küzd. Ennek megoldása policentrikus, kiegyensúlyozottabb városszerkezet megvalósításával érhető el.

Az Európai Bizottság kohéziós politikája 2014-2020 között nagy hangsúlyt fektet az integrált fenntartható városfejlesztésre, melynek kialakítására több javaslattal él. Az Európa 2020 stratégia e területi egységek tekintetében kiemelt jelentőségű, nagymértékben felértékelődik fejlesztésüknek igénye, hiszen itt megy végbe a társadalom és a gazdaság koncentrálódása. A stratégia céljait a városi területek valósítják meg a CSF-alapok, azaz a Közös Stratégiai Keret által, amely magában foglalja az Európai Regionális Fejlesztési Alapot, az Európai Szociális Alapot, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapot, a Kohéziós Alapot és az Európai Halászati Alapot. A javaslatok, célok, intézkedések hozzájárulnak Európa városainak tekintetében a policentrikusság megvalósulásához. Ennek következményeként a versenyképes városok jobban érvényesülhetnek mind az integráció, mind a globális gazdaság vérkeringésében.

4. Összefoglalás

Dolgozatom kulcstémája a városverseny, városi versenyképesség Kelet-Közép-Európa és tágabb környezetének vonatkozásában. Ezen belül a hangsúly a térség fő- és nagyvárosaiba került, legfőképp a gazdasági és a társadalmi dimenzió vizsgálata alapján.

Az irodalmi áttekintés tartalmazza a témával kapcsolatos szakirodalmat, illetve a kutatási eredményeket. Mind hazai, mind külföldi publikációk és eredmények megjelennek. A fejezet szempontjából nagy jelentőséggel bír a városok és vizsgálatuknak felértékelődése. A gazdasági, a társadalmi és az ökológiai dimenzió értékelése is fontos, hiszen a meghatározza a területi egységeket, jellemzőik alapján jól lehatárolhatóvá válik a fejlettség megállapítása. Az Európai Unió egy integráció, amelyen belül megvalósul az egységes piac, a személyek, az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad áramlása. Természetesen a gazdasági élet nem csak az EU-n belülre korlátozódik, hanem világméretű jelenségek figyelhetők meg. A globalizáció a rendszerváltás és a csatlakozás következtében fontos meghatározója a Kelet-Közép-Európai térség gazdasági működésében is. A policentrikus területi fejlődés, a kedvező és kiegyensúlyozott városszerkezet megteremtése is fontos célként jelenik meg a területi politika esetében. A térséggel, ezen belül városaival számos kutatás foglalkozik, az ESPON ezen belül is kiemelkedő jelentőségű, számos projekt kapcsán merül fel a téma jelentősége. A térszerkezeti sajátosságok kimutatása Európában fontos dolgozatom szempontjából, melyek közül is a legjelentősebbek a „kék banán”, illetve a „közép-európai banán”, lehatárolásuk lényeges előrelépés a városi területek vizsgálatának területén. A városok között verseny áll fent, versenyképességüket számos tényező befolyásolja. A versenyképességet több kutató is modellben szemlélteti, dolgozatomban egy hazai, illetve egy külföldi példával élek. Minél nagyobb fejlettséggel bír egy területi egység, versenyképessége a többi egységgel szemben annál nagyobb előnnyel rendelkezik

Az anyag és módszertan fejezet ismerteti a dolgozatban alkalmazott feldolgozás módszerét. A felhasznált adatok, amelyekből a vizsgálat eredményei és értékelésük született, az egy ESPON projektből, az SGPD-ből származnak. Két szoftver segítségével valósult meg a vizsgálat, melyek az SPSS for Windows 20.0 és az ArcMap 10.1.

A kísérlet eredményei és értékelésük fejezetben került sor a faktor- és klaszteranalízis levezetésére, amely alapján megfigyelhető, kimutatható a városok versenyképessége, helyzetük az integráció e térségében.

A faktorelemzés során két faktorcsoporthoz jött létre az ökonomiai és a foglalkoztatottsági mutatók alapján, így gazdasági és munkaerő-piaci faktorok alakultak ki, amelyek jó támpontot biztosítottak a városok elemzésére, összehasonlításukra a verseny szempontjából, mert a mutatók alkalmasak voltak a vizsgálatok levezetésére. Ezt követően a két csoport értékei alapján készült el a koordináta-rendszer, amely alapján a városok egymáshoz viszonyított helyzete jól megfigyelhető.

A faktorelemzés alapján elkészült a térség klaszteranalízise, amelynek köszönhetően fontos következtetéseket lehet megállapítani a térség városairól, térszerkezeti sajátosságairól. Ezeket jól szemlélteti a koordináta-rendszer, illetve a térkép, amely a 6 különböző tulajdonságú klasztert ábrázolja. A térség nyugati része nagymértékű fejlettséggel jellemezhető, legfőképp gazdasági téren, amely egy ívként jelenik meg a középső és keleti térséget határolva. Ahogy kelet felé haladunk, ez a gazdasági előny egyre kevésbé jelentős, csak a fővárosokra koncentrálódik, vagy azokra se. Az integráció keleti határánál az ökonomiai mutatók alapján gazdaságilag hátránnyal rendelkeznek, ám munkaerő-piaci mutatói kedvezőek, több nyugat-európai országgal szemben is.

Európa városai versengenek egymással mind gazdasági, mind társadalmi szempontból. Versenyképességük napjainkban leginkább földrajzi elhelyezkedésük függvénye, véleményem szerint habár a globalizáció hatására a piaci folyamatok világméretűek, elsősorban az integráción belül versengenek egymással a városok, és a környező országok és gazdaságuk a legfőbb versenytárs, és nagy befolyásoló tényezőként is hatást gyakorol.

A korábbiakban kitűzött célok elérése megvalósult, a mutatók és a vizsgálati módszerek alapján sikerült kimutatni a városok helyzetét, versenyképességüket, és a közöttük fennálló kapcsolatot, illetve az egymás között fennálló különbségeket.

Irodalomjegyzék:

1. Borbély L. (2009): A regionális fejlődés elmélete és modelljei. Policentrikus fejlődés. Közgazdász fórum, 14.p.
http://epa.oszk.hu/00300/00315/00080/pdf/EPA00315_Kozgazdasz_Forum_2009_06_016-037.pdf
2. Cséfalvay Z. (1999): Helyünk a nap alatt... Magyarország és Budapest a globalizáció korában. Kairosz Kiadó/Növekedéskutató, Győr, 214.p.
3. EC (2013): Regional GDP per capita in the EU in 2010: eight capital regions in the ten first places. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-21032013-AP/EN/1-21032013-AP-EN.PDF
4. Egri Z. – Paraszt M. (2013): Urbanizáció Kelet-Közép-Európában – A várostipológia kísérletei. Kézirat.
5. Enyedi Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Budapest.
6. Enyedi Gy. (2003): Városi világ – Városfejlődés a globalizáció korában. Pécs, 8.p.
7. ESPON (2011): Helyünk és jövőnk Európában ESPON eredmények magyar szemmel. Budapest, 94-103.p.
8. Espon 1.1.1 (2004): Potentials for polycentric development in Europe. http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf
9. Europa.eu (2013): Az Európai Unió gazdasága – Az EU gazdasági tevékenysége számokban. http://europa.eu/about-eu/facts-figures/economy/index_hu.htm
10. Hatzichronoglou, T (1999): The Globalisation of Industry in the OECD Countries. OECD STI Working Papers, 1999/2 Paris, 7-8.p.
11. Horváth Gy. (1998): Európai regionális politika. Dialóg-Campus, Pécs-Budapest, 227.p.
12. Huggins, R. (2003): Creating a UK Competitiveness Index: Regional and Local Benchmarking. Regional Studies, 91.p.
13. Illés D. (2005): Az ESPON program első befejezett programja. Falu Város Régió, 12 (3) 106-109.p.
14. Kovács Pálné I. et al. (2013): Territorial Cohesion in Europe. Institute for Regional Studies, Pécs, 358.p.
http://www.rkk.hu/rkk/conference/2013/DTI70/book/territorial_cohesion.pdf
15. Központi Statisztikai Hivatal (2010): Budapest és az Európai Unió fővárosainak főbb jellemzői. 3-4.p. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/bpurban.pdf>

16. Lengyel I. (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged
17. Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Akadémiai kiadó, Budapest, 27-131.p.
18. Malecki, E. J. (2002): Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness. Urban Studies, 930.p.
19. Markusen, A. (1999): Sticky places in slippery space: A tipology of industrial districts. In Barnes, T.J. – Gertler, M. S. (eds) The New Industial Geography. Routledge, London, 98.p.
20. Nefedowa, T. (1996): Ökonomische Entwicklung und Umwelt Infrastrukture Zentral- und Osteuropa. In: Aktuelle Umweltprobleme in Südeuropa. Hrgs. Von Frank-Dieter Grimm. München. Südeuropa-Ges. pp. 19-39.p.
21. Nemes Nagy J. (2005): Regionális elemzési módszerek. ELTE TTK Regionális Földrajz Tanszék, Budapest (Regionális Tudományi Tanulmányok, 11.) 5. fejezete
http://geogr.elte.hu/ref/REF_Kiadvanyok/REF_RTT_11/RTT-11-05-osszetett.pdf
22. Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minsztérium – VÁTI (2010): Kézikönyv az Európai Unió területi agendájának hazai érvényesítéséhez. Greenlight, Budapest, 108.p.
23. Radvánszki Á. (2007): Egy koncepció–sok megközelítés? Falu Város Régió, 14 (4) 15-24.p.
24. Rechnitzer J. (2013): Kelet-Közép-Európa térszerkezete európai dimenzióban.
<http://www.rkk.hu/rkk/conference/2013/dti70/presentations/rechnitzer.pdf>
25. Sajtos L. – Mitev A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó, Budapest, 245-282.p.
26. Sieber, H. (2000): The paradigm of locational competition. Discussion paper No. 367, University of Kiel
27. SPSS statisztikai és adatelemző program (2013) <http://www.spss.hu/>
28. Tagai G. (2004): Kelet-Közép-Európa gazdasági és népességi potenciáltere. MTA KTI Műhelytanulmányok, Budapest, 24.p.
29. VÁTI (2013): Úton a Területi Agenda prioritásai felé: 1. A policentrikus és kiegyensúlyozott területi fejlődés elősegítése.
<http://www.vati.hu/territorialagenda/HTML/5.2.htm>
30. Vajdovichné Visy E. (2007): Az ESPON program: Előzményei, folyamata, magyar részvétel, az eredmények hasznosítása. Falu Város Régió, 14 (4) 6-14.p.

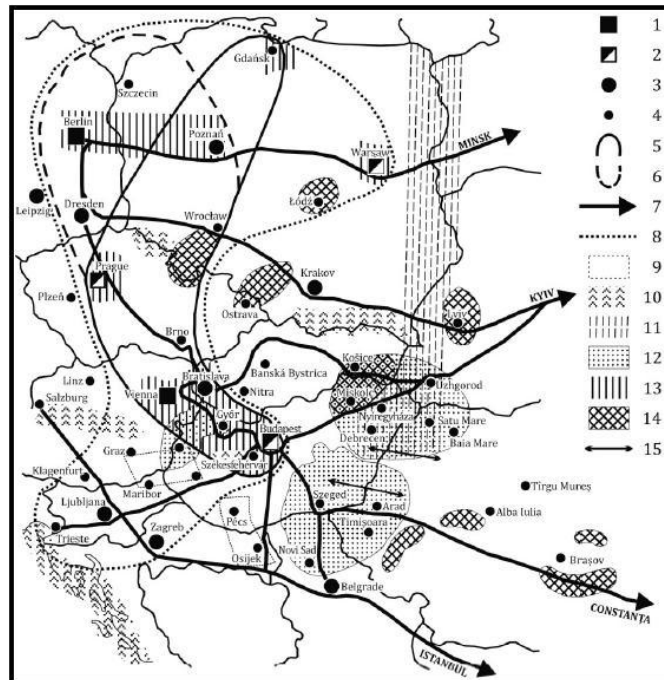
Ábrajegyzék

1. ábra: Közép-európai banán vagy bumeráng	48
(Forrás: Rechnitzer, 2013)	
2. ábra: Kék banán	48
(Forrás: Les villes européennes, Paris, 1989)	
3. ábra: A területi versenyképesség háromszintű modellje	49
(Forrás: Lengyel szerkesztése Huggins (2003) alapján, 2003)	
4. ábra: A regionális versenyképesség piramismodellje	49
(Forrás: Lengyel, 2003)	
5. ábra: Az összetett fogalmak és jelenségek mérésének logikai váza és példái	21
(Forrás: Nemes Nagy, 2005)	
6. ábra: A faktoranalízis logikai váza és lépései	22
(Forrás: Nemes Nagy, 2005)	
7. ábra: Scree Plot	31
(Szarvas, 2013)	
8. ábra: Koordináta-rendszer: A városok elhelyezkedése a gazdaság és a munkaerő faktoriok alapján	33
(Szarvas, 2013)	
9. ábra: Modell összefoglaló, klaszter minősége.....	35
(Szarvas, 2013)	
10. ábra: Klaszterek ábrázolása koordináta-rendszerben	35
(Szarvas, 2013)	
11. ábra: A klaszterek térbeli elhelyezkedése Európában	39
(Szarvas, 2013)	

Táblázatjegyzék

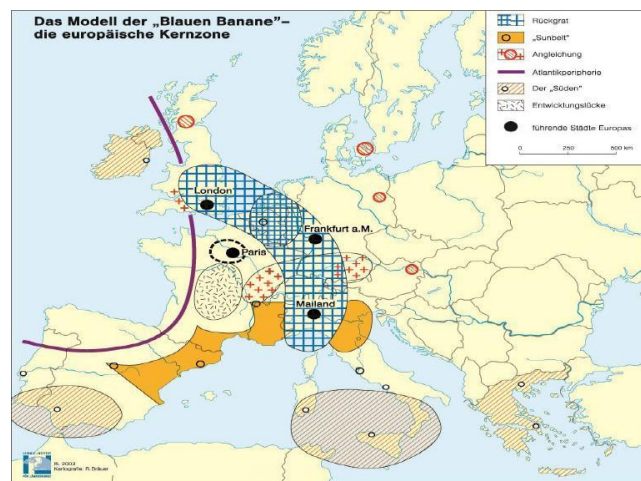
1. táblázat: Az első 20 legfejlettebb és a 20 legfejletlenebb régió 2010-ben	49
(Forrás: Eurostat, 2013)	
2. táblázat: A kutatásban szereplő országok és városai	19
(Szarvas, 2013)	
3. táblázat: Leíró statisztikák	25
(Szarvas, 2013)	
4. táblázat: Korrelációs mátrix	27
(Szarvas, 2013)	
5. táblázat: KMO és Bartlett-teszt	28
(Szarvas, 2013)	
6. táblázat: Anti-image mátrix	29
(Szarvas, 2013)	
7. táblázat: Kommunalitás	30
(Szarvas, 2013)	
8. táblázat: A teljes magyarázott variancia	30
(Szarvas, 2013)	
9. táblázat: Rotált faktorsúly mátrix	31
(Szarvas, 2013)	
10. táblázat: A klaszterek adatai	36
(Szarvas, 2013)	

Mellékletek

Jelmagyarázat: 1. Nemzetközi jelentőségű város; 2. Potenciálisan nemzetközi jelentőségű város; 3. Transznacionális jelentőségű város; 4. Regionális centrum, nemzeti jelentőséggel; 5. Jelenlegi fejlődési zóna; 6. Potenciális fejlődési zóna; 7. Európai közlekedési folyosó; 8. Észak-déli jövőbeli együttműködő térség fejlődési lehetőséggel; 9. Potenciális multiregionális együttműködés; 10. Idegenforgalmi körzet; 11. Periférikus térség; 12. Multiregionális együttműködés; 13. Fejlődési magterület; 14. Hagyományos ipari körzet; 15. Együttműködési irány

1. ábra. Közép-európai banán vagy bumeráng (Rechnitzer, 2013)

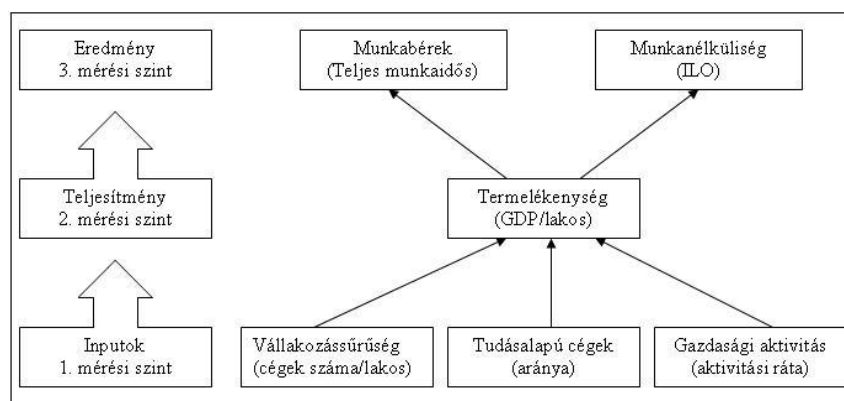

2. ábra. Kék banán (Les villes européennes, Paris, 1989)

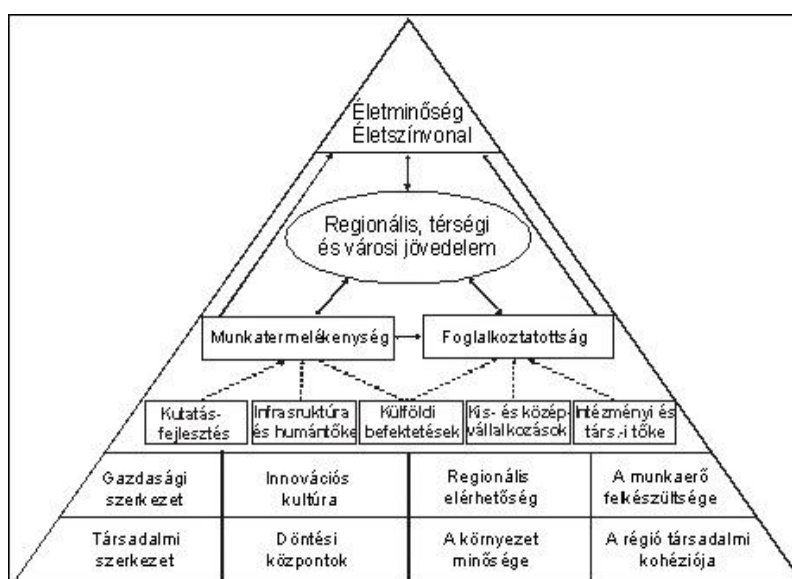
1. táblázat. Az első 20 legfejlettebb és a 20 legfejletlenebb régió 2010-ben
(Eurostat, 2013)

Regional GDP per capita in the EU27 in 2010
(in PPS, EU27 = 100)

The twenty highest:			The twenty lowest:		
1	Inner London (UK)	328	1	Severozapaden (BG)	26
2	Luxembourg (LU)	266	2	Severen tsentralen (BG)	29
3	Bruxelles-Cap. / Brussels Hfdst. (BE)	223	3	Nord-Est (RO)	29
4	Hamburg (DE)	203	4	Yuzhen tsentralen (BG)	30
5	Île de France (FR)	180	5	Severoiztochen (BG)	36
6	Groningen (NL)	180	6	Yugoiztochen (BG)	36
7	Bratislavský kraj (SK)	176	7	Sud-Vest Oltenia (RO)	36
8	Praha (CZ)	172	8	Sud-Est (RO)	38
9	Stockholm (SE)	168	9	Sud-Muntenia (RO)	39
10	Wien (AT)	165	10	Észak-Magyarország (HU)	40
11	Oberbayern (DE)	163	11	Észak-Alföld (HU)	41
12	North Eastern Scotland (UK)	162	12	Dél-Alföld (HU)	42
13	Darmstadt (DE)	161	13	Lubelskie (PL)	42
14	Bremen (DE)	158	14	Podkarpackie (PL)	42
15	Hovedstaden (DK)	157	15	Nord-Vest (RO)	42
16	Utrecht (NL)	155	16	Dél-Dunántúl (HU)	44
17	Helsinki-Uusimaa (FI)	154	17	Podlaskie (PL)	45
18	Noord-Holland (NL)	150	18	Centru (RO)	45
19	Bolzano / Bozen (IT)	146	19	Warmińsko-Mazurskie (PL)	46
20	Salzburg (AT)	146	20	Świętokrzyskie (PL)	47

3. ábra. A területi versenyképesség háromszintű modellje
(Lengyel szerkesztése Huggins (2003) alapján, 2003)

4. ábra. A regionális versenyképesség piramismodellje (Lengyel, 2003)

NYILATKOZAT

Nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy a TDK dolgozat saját munkám eredménye. A felhasznált irodalmat korrekt módon kezeltem, a TDK dolgozatra vonatkozó jogszabályokat betartottam.

Szarvas, 2013. november 04.

.....
Werb Ágnes